

ARANÈS ER OCCITAN DE CATALONHA

ARANÈS L'OCCITÀ DE CATALUNYA

Er aranés qu'ei er occitan pròpri dera Val d'Aran, manifestacion d'aguesta lengua e cultura millenàries. Era exposicion mòstre era realitat der aranés coma realitat culturau occitana restacada istoricament damb Catalonha. Presente era evolucion dera normalizacion der aranés a compdar dera sua arreconeishença e emparament oficiau coma lengua viua damb volentat de futur.

L'aranès és l'occità propi de la Vall d'Aran, manifestació d'aquesta llengua i cultura mil·lenàries.

L'exposició mostra la realitat de l'aranès com a realitat cultural occitana relacionada històricament amb Catalunya. Presenta l'evolució de la normalització de l'aranès a partir del seu reconeixement i protecció oficials com a llengua viva amb voluntat de futur.

POLÍTICA LINGÜÍSTICA __

© Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura
Direccion Generau dera Política Lingüística

Dessenh grafic
Manuel Cuyàs e Berta Rosés

Edicion
Nuria Cicero

Fotografies
© Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura (Galo Tobías);
© Zep Armentano; © Teatre de Consciència de Pax Dettoni (Pep Caparrós)

ER ARANÈS E ER ESPACI OCCITAN

Aran forme part deth territòri lingüistic e culturau occitan, nomenat Espaci Occitan o Occitània, que s'estien en un ample territòri que va der ocean Atlantic ara mar Mediterranèa e des Alps as Pirenèus, administrativament en 32 departaments der Estat francés, 12 vals alpines en Estat italian, eth Principat de Mónegue e era Val d'Aran.

Era lengua e era cultura d'òc pòrten, ena Edat Mejana, es prumèras manifestacions culturaus en ua lengua europèa dempús deth latin. Trobadors e trobairitz que desenvolpen ua literatura, expression d'ua naua cultura e civilizacion que s'irradie pertot e qu'influéncia d'autes cultures neishentes en Euròpa.

Aqueth espaci culturau se mantierà maugrat era emergéncia de naues entitats politiqües, principaument deth Reiaume de França, que i imposaràn era lengua e era cultura a compdar deth sègle XVI. A compdar d'alavetz, era cultura e era lengua occitanes an perviscut enquia aué gràcies ara gent, as classes populars, ara reneishença literària deth Felibritge de Mistral e as moviments occitanistes, que les an mantengudes viues.

Eth restacament d'Aran damb Catalonha des deth Tractat d'Emparança (sègle XII), que se confirme damb er autrejament dera Querimònia (1313), permet a Aran d'auer ues institucions pròpies de govèrn qu'an mantengut eth prestigi e er usatge dera lengua e hè der aranès ua especificitat laguens der Espaci Occitan.

L'ARANÈS I L'ESPAI OCCITÀ

L'Aran forma part del territòri lingüistic i culturau occità, anomenat Espai Occità o Occitània, que s'estén per un ampli territòri que va des de l'Atlàntic al Mediterrani i des dels Alps als Pirineus, i s'enquadra administrativament en 32 departaments de l'Estat francés, 12 valls alpines a l'Estat italià, el Principat de Mónaco i la Vall d'Aran.

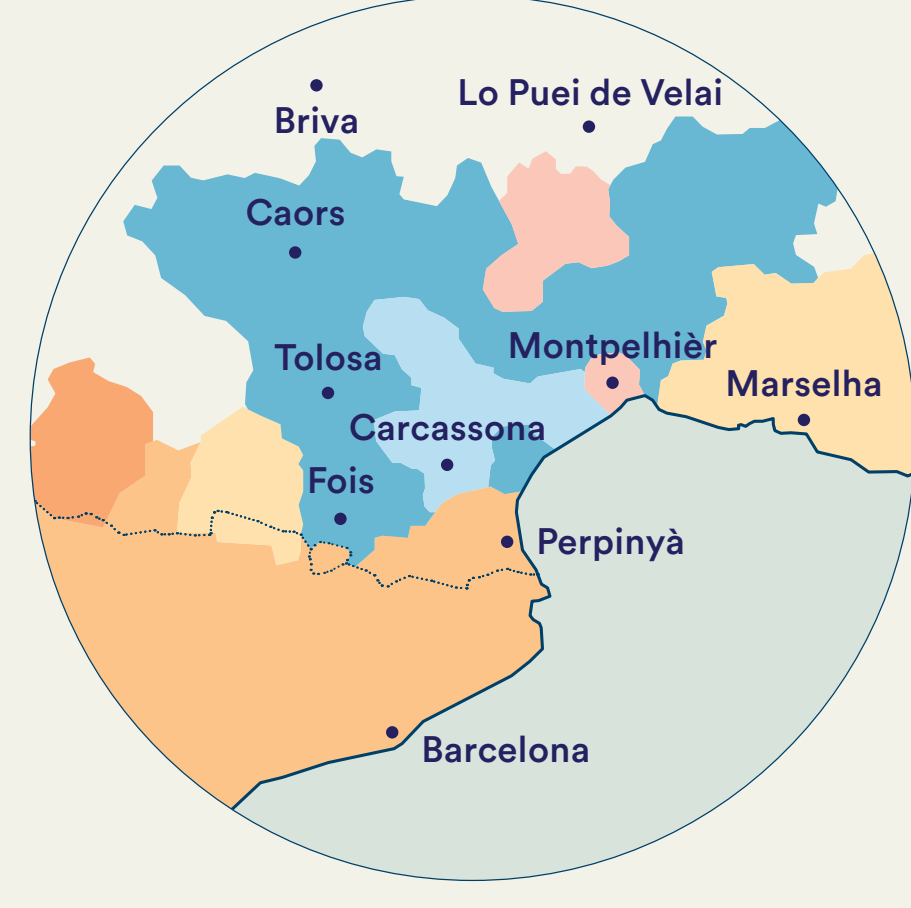
La llengua i la cultura d'oc aporten, a l'Edat Mitjana, les primeres manifestacions culturals en una llengua europea després del llatí. Trobadors i trobadores desenvolupen una literatura, expressió d'una nova cultura i civilització que s'irradien pertot i influencien altres cultures naixents a Europa.

Aquest espai cultural es mantindrà malgrat l'emergència de noves entitats polítiques, principalment del Regne de França, que hi imposaran la llengua i la cultura a partir del segle XVI. De llavors ençà la cultura i la llengua occitanes han perviscut fins avui gràcies a la gent, a les classes populars, a la renaixença literària del Felibritge de Mistral i als moviments occitanistes, que les han mantingut vives.

La vinculació de l'Aran amb Catalunya d'ençà del Tractat d'Emparança (segle XII), que es confirma amb l'atorgament de la Querimònia (1313), permet a l'Aran de tenir unes institucions pròpies de govern que han mantingut el prestigi i l'ús de la llengua i que han atorgat a l'aranès una especificitat dins l'Espai Occità.

Mapa des domènis des comdes de Tolosa e de Barcelona abans dera batalha de Murèth (1213). Era des-hèta des tropes deth rei catalan Pèir eth catolic damb era aliança deth comde de Tolosa, deuant dera armada deth rei de França damb supòrt deth Papa, ei un hèt istoric que mercarà eth començament dera dominacion francesa sus er Espaci Occitan e era fin des relacions politiqües occitanocatalanes.

Mapa dels domènis dels comtes de Tolosa i de Barcelona abans de la batalha de Muret (1213). La desfeta de les tropes del rei català Pere el Catòlic, aliat del comte de Tolosa, davant les hosts del rei de França, amb el suport papal, és un fet històric que marcarà l'inici de la dominació francesa sobre l'Espai Occità i la fi de les relacions polítiques occitanocatalanes.

- Domenis deth comde de Barcelona
Domenis del comde de Barcelona
- Vescomdat de Bearn
Vescomtat de Bearn
- Comdat de Comenge
Comtat de Comenge
- Comdat de Gavaudan
Comtat de Gavaldà
- Comdat de Provença
Comtat de Provença
- Protectorat de Pèir II:
comtat de Tolosa e de Foish
Protectorat de Pere II:
comtat de Tolosa i de Foix
- Ancians domènis de Trencavel,
feus de Simon de Montfort
Antics domènis de Trencavel,
feus de Simó de Montfort

Er Espaci Occitan a ua grana superfícia geografica de més de 190.000 km². Aué se dividís entre es estats francés, italian, espanhòu e Mónegue. Un des patrimonis més preciosos dera sua cultura ei era lengua damb toti es sòns dialèctes e variants, a on i trobam er aranès.

L'Espai Occità té una gran superfície geogràfica de més de 190.000 km². Avui es divideix entre l'Estat francés, l'italià, l'espanyol i el de Mónaco. Un dels patrimonis més valuosos de la seva cultura és la llengua amb tots els seus dialectes i variants, entre les quals trobem l'aranès.

Mapa der airau lingüistic der occitan damb es sòns principaus dialèctes. Er aranès forme part deth dialècte gascon. En vermell, era Val d'Aran, territòri a on se parla.

Mapa de l'àrea lingüística de l'occità amb els seus principaus dialèctes. L'aranès forme part del dialècte gascò. En vermell, la Vall d'Aran, territori on se parla.

ARAN: UN PAÍS

Aran qu'ei era soleta val de Catalonha orientada tath nòrd, d'expression culturau e lingüística occitana.

Damb sonque 633 km² e 33 pòbles plens d'istòria, era Val d'Aran s'a daurit as cambiaments demografics. Totun, qu'a demorat autentica e guardiana dera sua identitat, deuant totes e circunstàncies. Atau, que da actuaments era benvenguda a milèrs de viatgèrs que la visiten cada an, damb un magnific entorn naturau, culturau e d'esports.

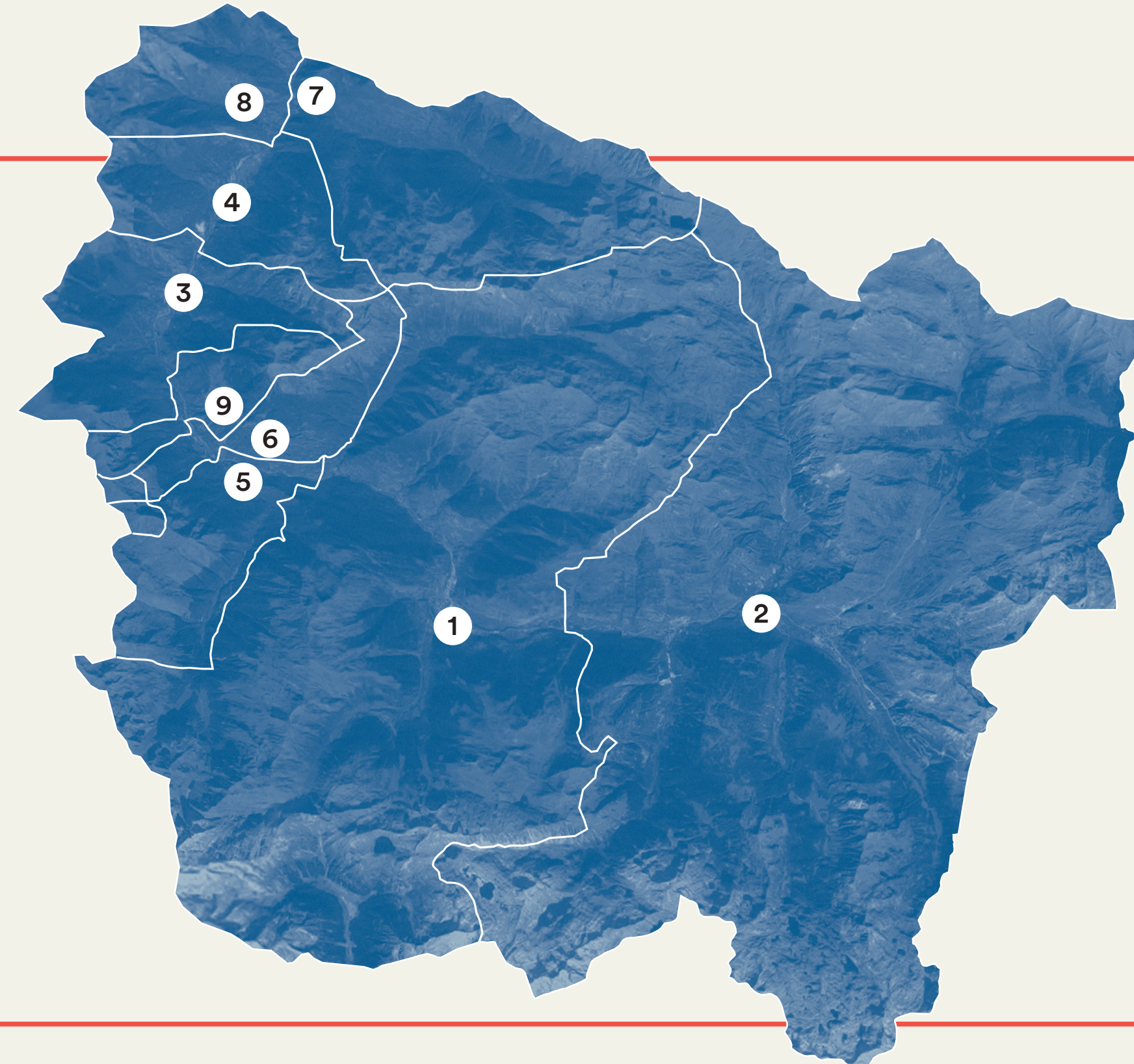
L'ARAN: UN PAÍS

L'Aran és l'única vall de Catalunya orientada cap al nord, d'expressió cultural i lingüística occitana.

Amb només 633 km² i 33 pobles plens d'història, l'Aran s'ha obert als canvis demogràfics. però ha romàs autèntica i guardiana de la seva identitat en totes les circumstàncies. Així, dona actualment la benvinguda als milers de viatgers que la visiten cada any amb un magnífic entorn natural, cultural i d'esports.

POPULACION DES MUNICIPIES DERA VAL D'ARAN. 2018

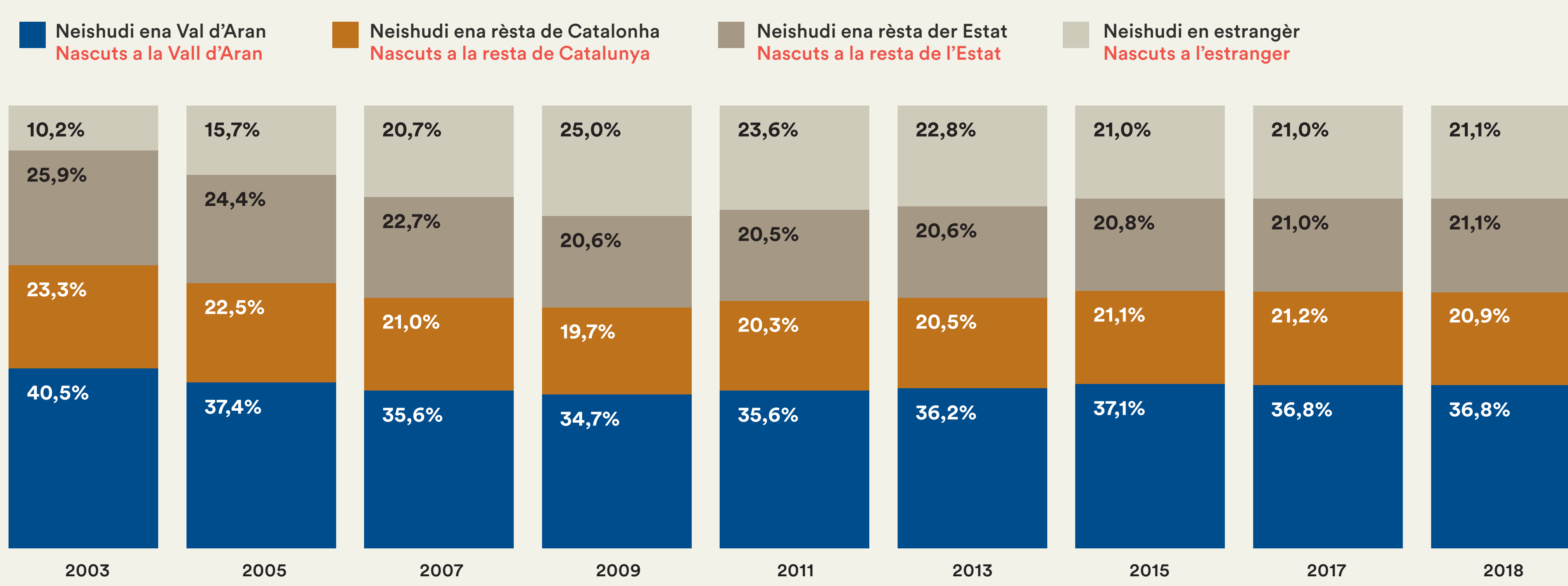
POBLACIÓ DELS MUNICIPIES DE LA VALL D'ARAN. 2018

1	Vielha e Mijaran	5.493
2	Naut Aran	1.790
3	Bossòst	1.110
4	Les	954
5	Es Bòrdes	266
6	Vilamòs	159
7	Canejan	84
8	Bausen	64
9	Arres	63

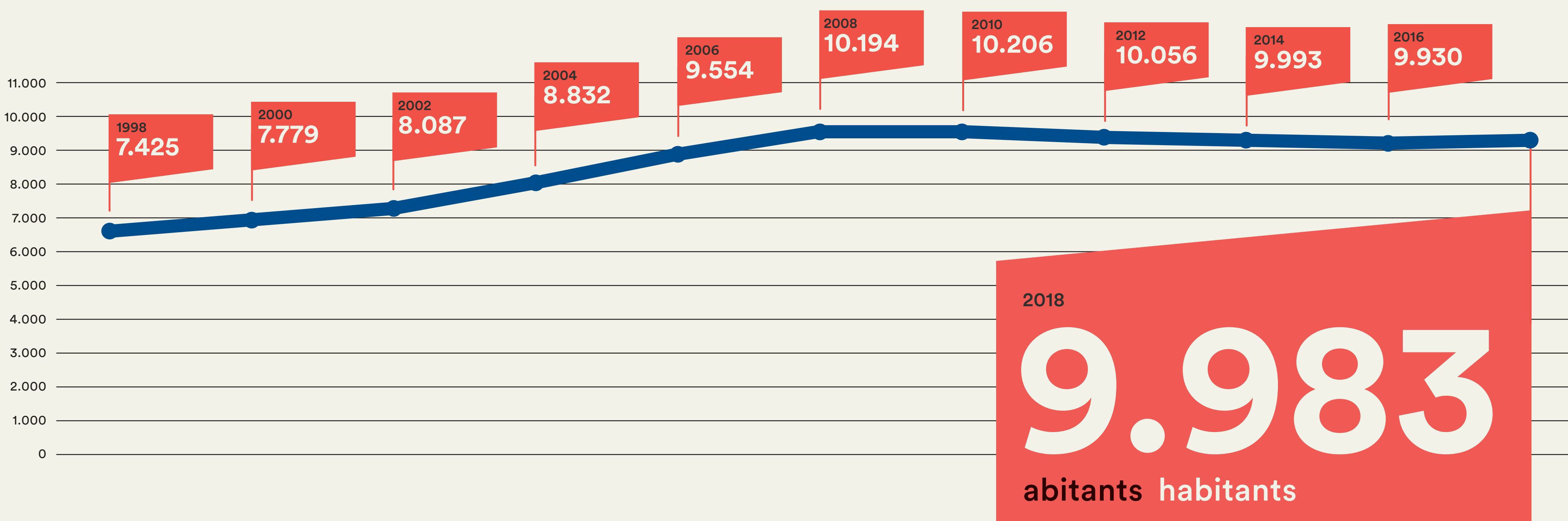
POPULACION SEGONS LÒC DE NEISHENÇA. 2005-2018

POBLACIÓ SEGONS LLOC DE NAIXEMENT. 2005-2018

EVOLUCION DERA POPULACION 1998-2018

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ 1998-2018

ARAN PER SA LENGUA

Dempús der an 1993 es aranesos s'amassen entà participar ena corsa populara *Aran per sa lengua*, qu'organize eth collectiu Lengua Viva. Cada an, eth darrèr dimenge de junhsèga, des des tres extrems d'Aran, Montgarri, Pontaut e Pòrt de Vielha, gessen es participants que se concentren en Vielha, en ua jornada esportiva e reivindicativa per usatge sociu der aranes, damb un finau de hèsta damb un concert deth grop *Nadau*.

ARAN PER SA LENGUA

Des del 1993 els aranesos es troben per participar en la cursa popular *Aran per sa lengua*, que organitza el col·lectiu Lengua Viva. Cada any, el darrer diumenge de juliol, des dels tres extrems de l'Aran, Montgarri, Pontaut i Pòrt de Vielha, surten els participants que es concentren a Vielha, en una jornada esportiva i reivindicativa de l'ús social de l'aranès, amb un final de festa amb un concert del grup *Nadau*.

Actuaument Aran ei ua des destinacions toristiques més avalorades en Catalonha. Milèrs de visitants i arriben gaudot en iuèrn, entà damb des estacions d'esquí, gastronomia, ostalaria e comèrc de nauta qualitat.

Actualment l'Aran és una de les destinacions turísticas més preuades de Catalunya. Milers de visitants hi arriben, especialment a l'hivèrn, per gaudir de les estacions d'esquí, de la gastronomia, l'hostaleria i el comerç d'alta qualitat.

FORMES BASIQUES DER ARANÈS

Er aranès ei ua varianta d'ua grana lengua istorica parlada en tot er Espaci Occitan. Coma part deth dialècte gascon presente ues caracteristiques lingüistiques fôrça considerables.

FORMES BÀSIQUES DE L'ARANÈS

L'aranès és una variant d'una gran llengua històrica parlada a tot l'Espai Occità. Com a part del dialecte gascó, presenta unes característiques lingüístiques molt rellevants.

CONSONANTES E VOCAUS CONSONANTS I VOCALS

Pas de *f* inicial latina a *h*, en quauqui lòcs aspirada
Pas de *f* inicial llatina a *h*, en alguns llocs aspirada

LAT **ferrum** → AR **hèr** CAT **ferro** FR **fer**
LAT **filii** → AR **hilh** CAT **fill** FR **fil**

Queiguda de *n* intervocalica
Caiguda de *n* intervocalica

LAT **farina** → AR **haria** CAT **farina** FR **farine**
LAT **una** → AR **ua** CAT **una** FR **une**

Evolucion dera / dobla (*ll*)
Evolució de la doble (*ll*)

Segons era posicion interiora o ena fin de paraula, de *l* (*ll*) latina a *th*
Segons la posició interior o al final de paraula de *l* (*ll*) llatina a *th*

LAT **vitellus** → AR **vedèth** CAT **vedell** FR **veau**
LAT **bellus** → AR **bèth** CAT **bell** FR **beau**

ll intervocalica passe a *r*
ll intervocalica passa a *r*

LAT **bella** → AR **bèra** CAT **bella** FR **belle**
LAT **illa** → AR **era** CAT **ella** FR **elle**

Aparicion d'*a* inicial, e doblament dera *r*
Aparició de *a* inicial, i doblament de la *r*

AR **arraic** CAT **arrel** FR **racine**
AR **arriu** CAT **riu** FR **rivière**

Pas de *l* / finau de sillaba a *u* semivocau
Pas de *l* / final de sil·laba a *u* semivocau

AR **anuau** CAT **anual** FR **annuel**
AR **generau** CAT **general** FR **général**

hormatge

CAT **formatge**
FR **fromage**

lua

CAT **lluna**
FR **lune**

castèth

CAT **castell**
FR **château**

garia

CAT **gallina**
FR **poule**

arròda

CAT **roda**
FR **roue**

sau

CAT **sal**
FR **sel**

ES ARTICLES ELS ARTICLES

Eth / *Er* (*el* masculin) segons s'era paraula comence en consonanta o vocau
Eth / *er* (*el*, masculí) segons si la paraula comença en consonant o vocal

eth conselh

CAT **el consell**
FR **le conseil**

er aranès

CAT **l'aranès**
FR **l'aranais**

Era (*la* femenin)
Era (*la*, femeni)

era cançon

CAT **la cançó**
FR **la chanson**

Es (*els* e *les*, en plurau)
Es (*els* i *les*, en plural)

es animaús

CAT **els animals**
FR **les animaux**

es escòles

CAT **les escoles**
FR **les écoles**

GRAFIA GRAFIA

Digrafs *lh*, *nh* e *sh* equivalenti as digrafs catalans *ll*, *ny* e *ix*
Digrafs *lh*, *nh* i *sh* equivalentents als digrafs catalans *ll*, *ny* i *ix*

hilha

CAT **filla**
FR **fille**

castanha

CAT **castanya**
FR **châtaigne**

caisha

CAT **caixa**
FR **caisse**

ER ARANÈS EN CHIFRES

Er aranès ei ua part fòrça importanta dera identitat dera Val d'Aran. Eth sòn usatge e aprendissatge se fomenta en fòrça encastres publices e tanben privats. Mès quina ei era realitat lingüística en dia d'auè en Aran?

Es darrèrs dades amassades en Sondatge d'usatges lingüistics dera poblacion (2018), hèt pera Direccion Generau dera Política Lingüística damb er Idescat, que permeten de veir un increment ena coneishença generau der aranès en çò que tanh a diuerses abilitats.

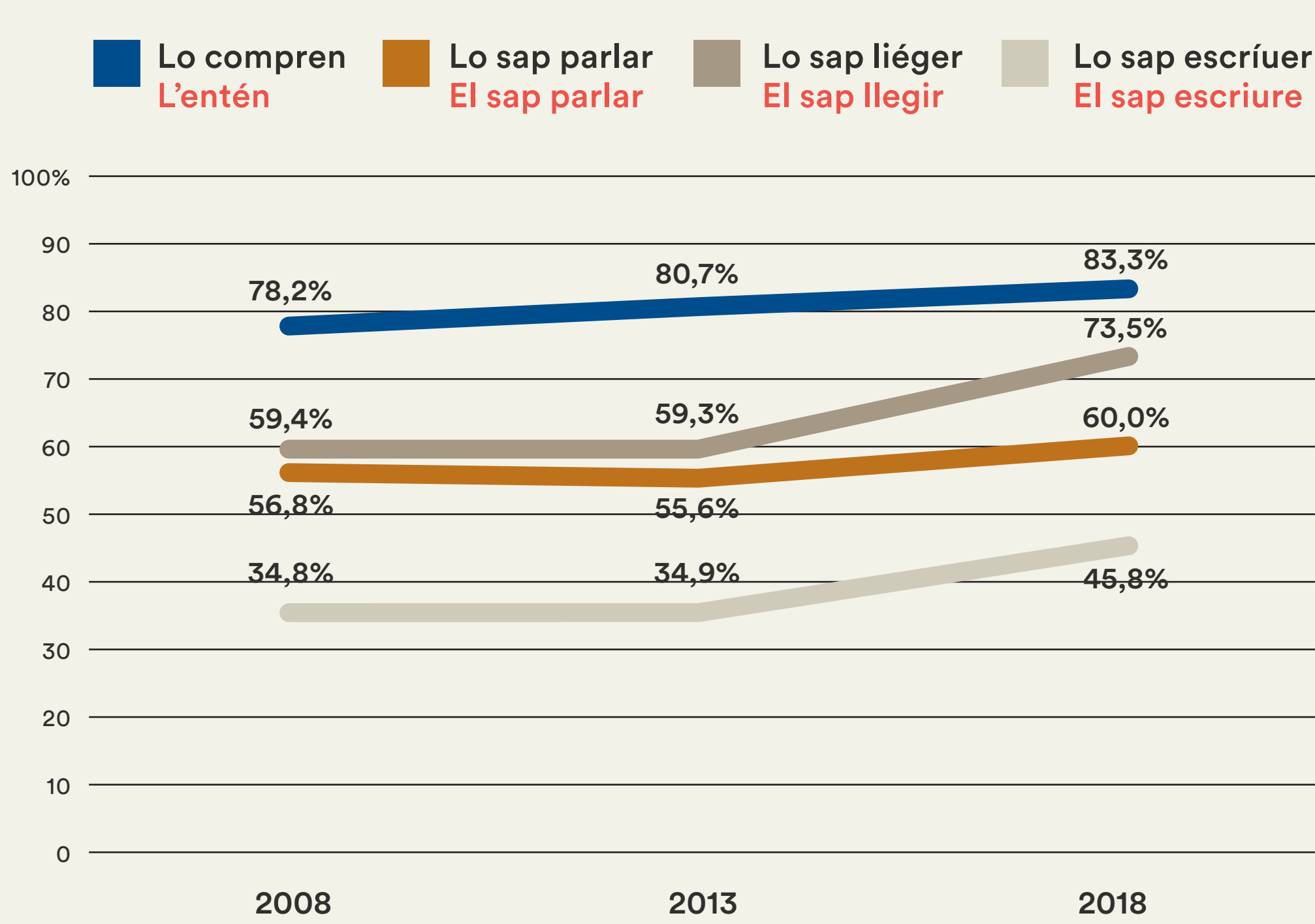
L'ARANÈS EN XIFRES

L'aranès és part molt important en la identitat de la Vall d'Aran. El seu ús i aprenentatge es fomenten des de molts àmbits públics i privats, però quina és la realitat lingüística avui en dia a l'Aran?

Les últimes dades recollides en l'Enquesta d'usos lingüistics de la població (2018), feta per la Direcció General de Política Lingüística amb l'Idescat, permeten veure un increment en el coneixement general de l'aranès pel que fa a diverses habilitats.

CONEISHENÇA DER ARANÈS. 2008-2018

CONEIXEMENT DE L'ARANÈS. 2008-2018

Eth 83,3% dera poblacion compren er aranès. De 2008 a 2018 aqueth percentatge a creishut graduauament de 5 punts.

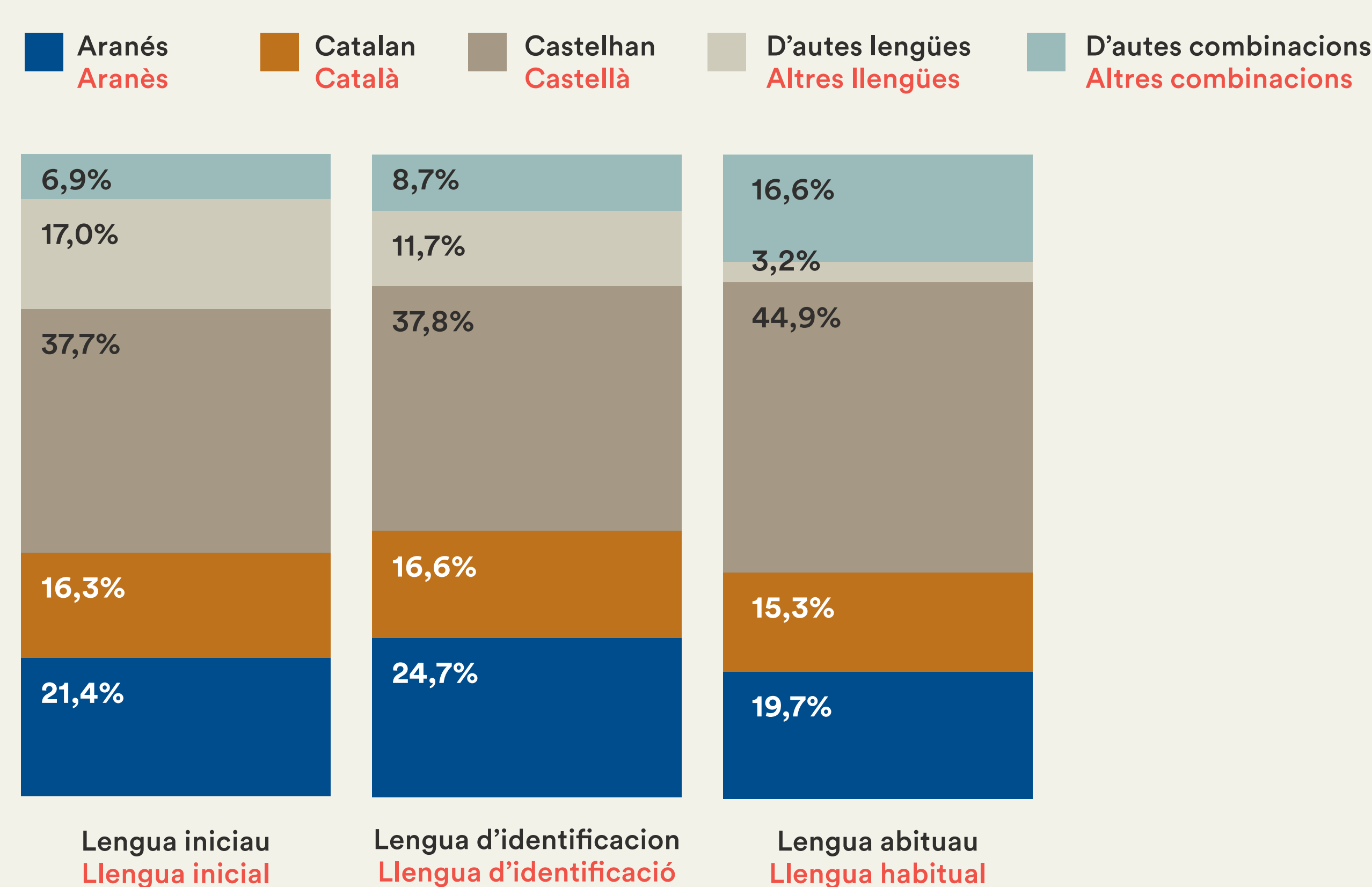
El 83,3% de la població entén l'aranès. Del 2008 al 2018 aquest percentatge ha crescut gradualment 5 punts.

S'incrementen es percentatges de coneishença d'aranès per abilitats: liéger (14 punts), escriuer (11 punts), compréner (2,5 punts) e parlar (3,2 punts).

S'incrementen els percentatges de coneixement d'aranès per habilitats: llegir (14 punts), escriure (11 punts), entendre (2,5 punts) i parlar (3,2 punts).

LENGÜES INICIAU, D'IDENTIFICACION E ABITUAU. 2018

LENGÜES INICIAL, D'IDENTIFICACIÓ I HABITUAL. 2018

En çò que tanh a 2013, creish leugèrament era preséncia der aranès en tres nivèus: coma idiòma inicial (lèu 2 punts), coma idiòma d'identificacion (3 punts) e coma idiòma abituaü (2 punts).

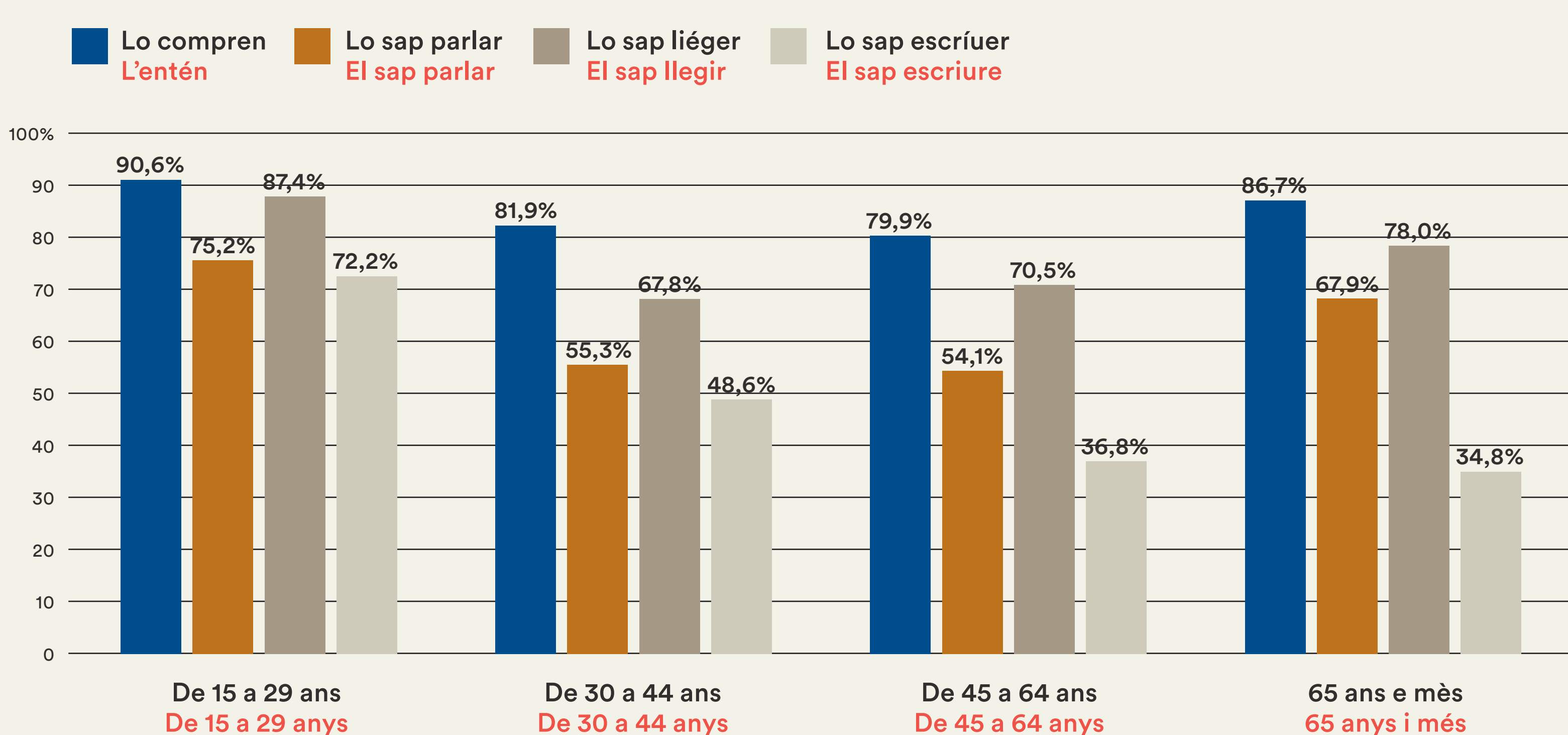
Respecte al 2013, creix lleugerament la presència de l'aranès en tres nivells: com a idioma inicial (gairebé 2 punts), com a idioma d'identificació (3 punts) i com a idioma habitual (2 punts).

Entre eth grop més joen des enquestadi, de 15 a 29 ans, er increment de coneishences d'aranès ei arremercable, e despasse eth 70% en totes es abilitats.

Eth grop més gran des enquestadi, de 65 ans e més, ei eth dusau damb percentatges més nauti dera abilitat de compréner er aranès, lieger-lo e parlar-lo.

CONEISHENÇA DER ARANÈS SEGONS ERA EDAT. 2018

CONEIXEMENT DE L'ARANÈS SEGONS L'EDAT. 2018

El grup de més edat des enquestats, el de 65 ans i més, és el segon amb percentatges més elevats pel que fa a les habilitats d'entendre l'aranès, llegir-lo i parlar-lo.

Entre el grup més joen des enquestats, el de 15 a 29 ans, l'increment en els coneixements d'aranès és notable i supera el 70% en totes les habilitats.

Hi ha més població que té l'aranès com a idioma d'identificació que no pas que el té com a lengua inicial (24,7%).

I a més poblacion que ten er aranès coma idiòma d'identificacion que non pas que l'a coma lengua inicial (24,7%).

UN SHINHAU D'ISTÒRIA

En tot tier en compde era situacion generau der occitan, qu'en Estat francès non a cap d'arreconeishença, era vitalitat der aranès ei un hèt excepcionau. En 1979, ara hè 40 ans, s'arreconeishec per prumèr viatge oficiauments er aranès, alavetz damb era denominacion de "parla aranesa". En 1991, gràcies ara prumèra Lei de regim especiau d'Aran, er aranès arthen er estatut d'oficialitat en Aran e deven lengua d'usatge deth Conselh Generau d'Aran e des ajuntaments. En 2006, er occitan ei tanben lengua oficiu en tota Catalonha. En Aran, a on se nomena aranès, ei era lengua pròpia e d'usatge normau des administracions publiques e lengua veiculara des escolès.

UNA MICA D'HISTÒRIA

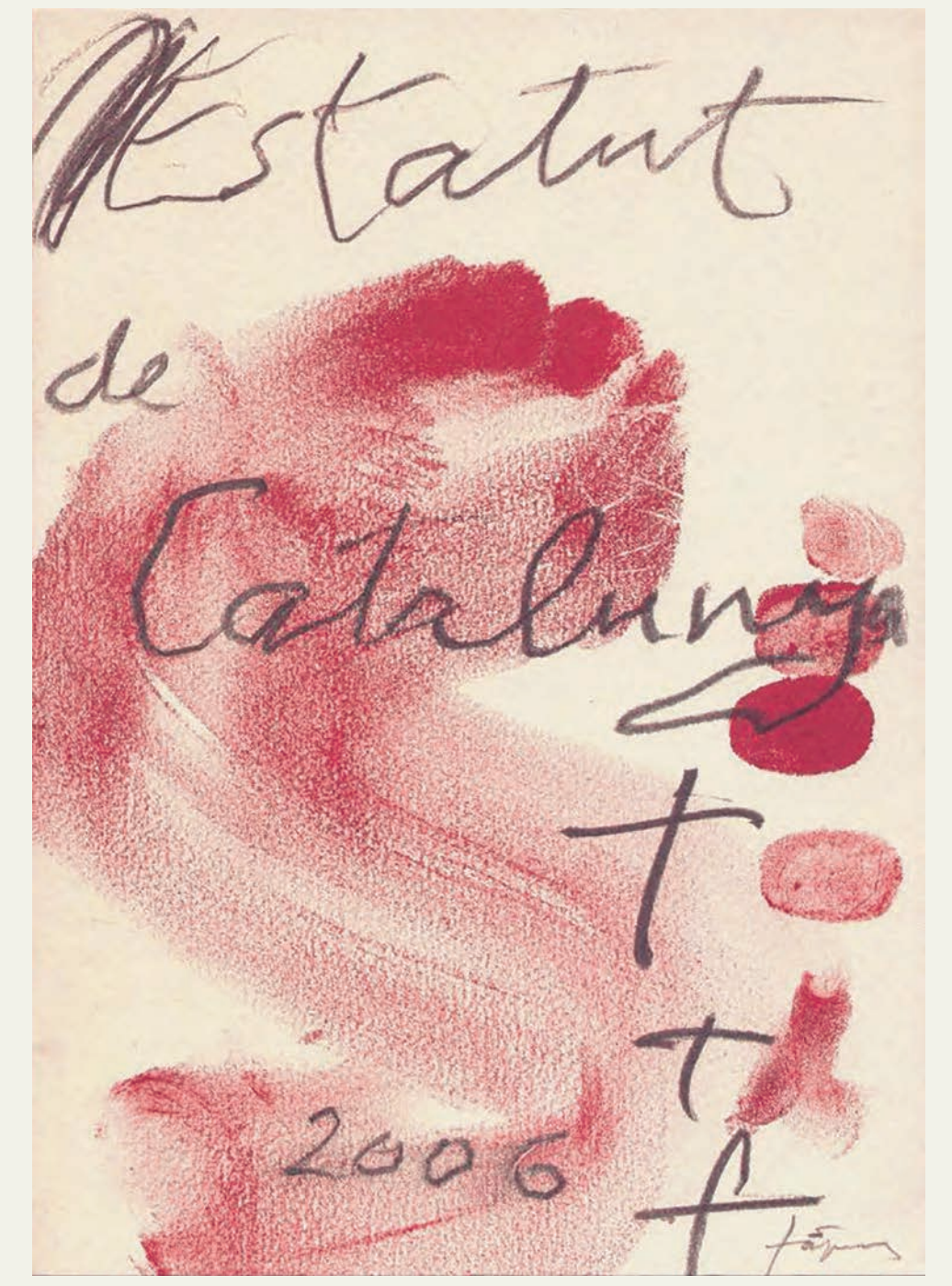
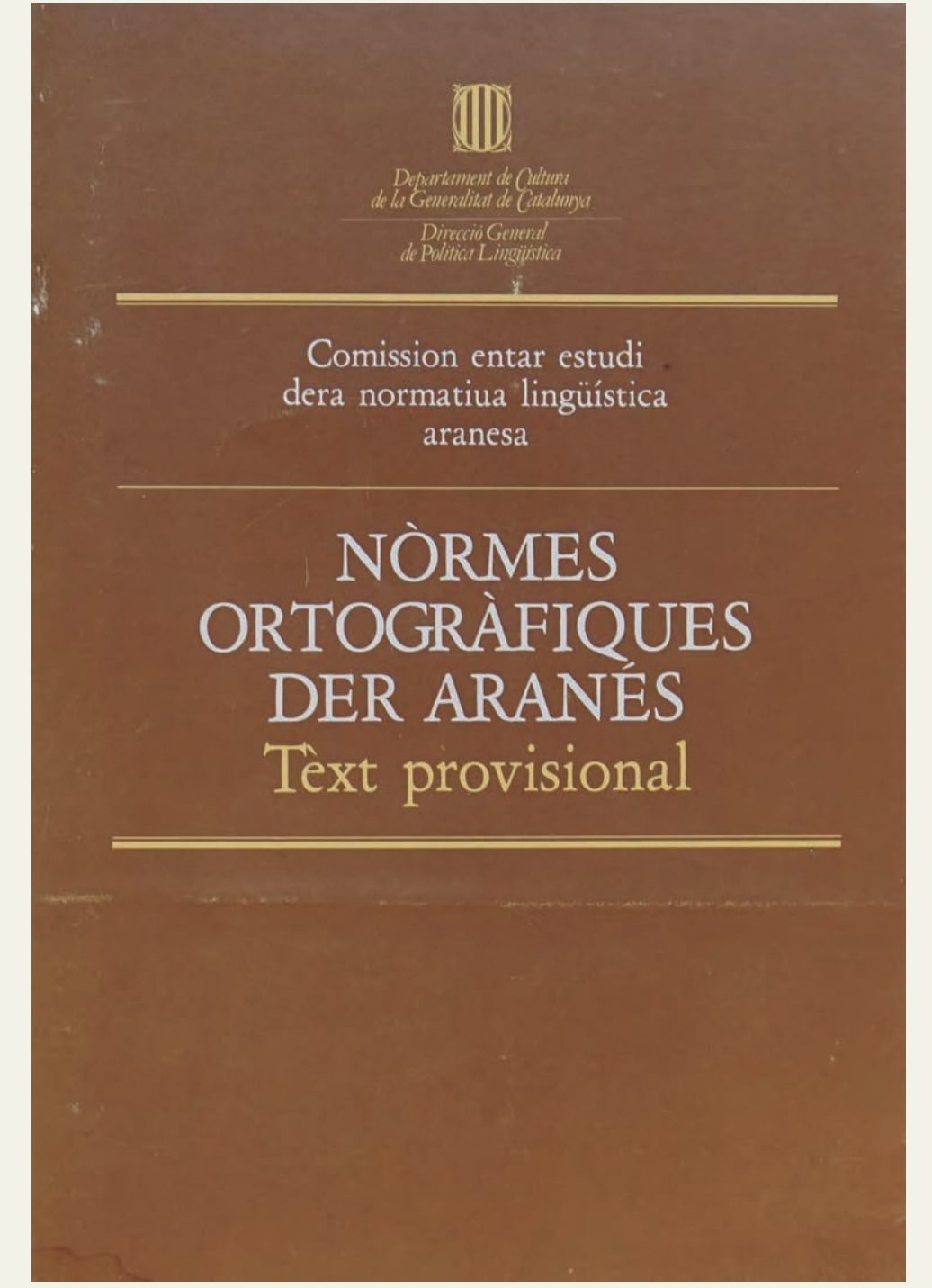
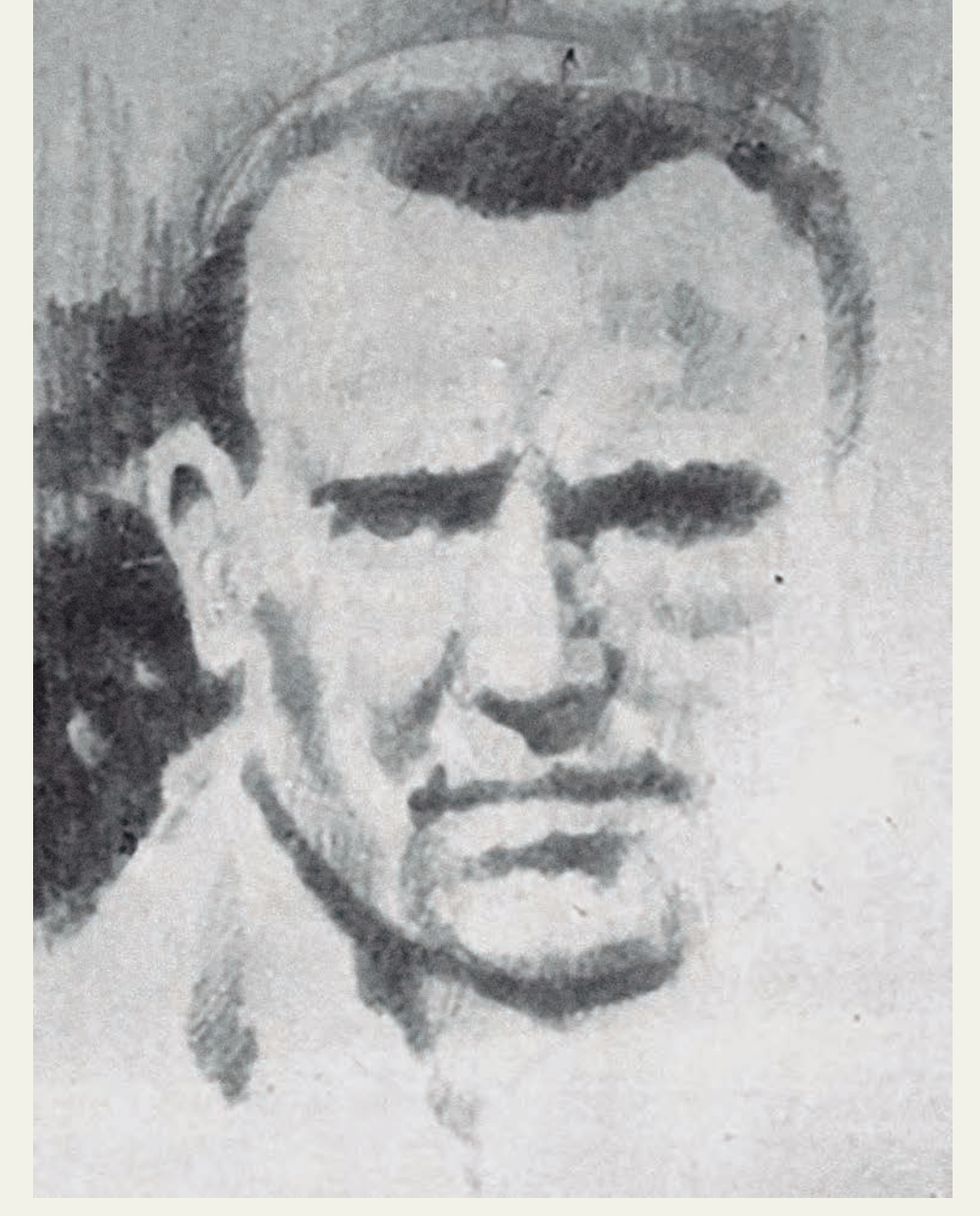
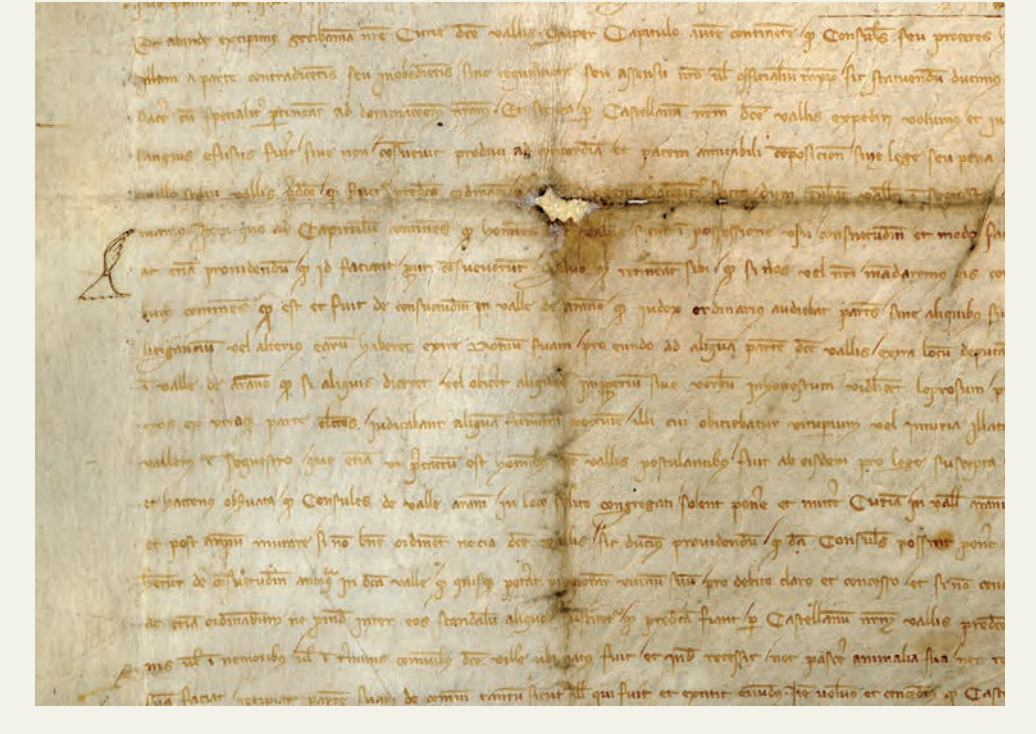
Tenint en compte la situació general de l'occità, que a l'Estat francès no té cap reconeixement, la vitalitat de l'aranès és un fet excepcional. El 1979, ara fa 40 anys, es va reconèixer per primera vegada oficialment l'aranès, aleshores amb la denominació de "parla aranesa". El 1991, gràcies a la primera Llei de règim especial d'Aran, l'aranès assolèix l'estatus de llengua oficial a l'Aran i esdevé llengua d'ús del Conselh Generau d'Aran i dels ajuntaments. El 2006, l'occità esdevé també llengua oficial a tot Catalunya. A l'Aran, on habitualment se l'anomena aranès, és la llengua pròpia i d'ús normal de les administracions públiques i llengua vehicular a les escoles.

HÈTS CLAU DER ARANÈS

- 1175** Eth territòri d'Aran se restaque damb era Corona peth Tractat d'Emparança, qu'es aranesi pactèren damb eth rei Anfós I.
- 1313** Eth rei Jaime II arreconeish es privilègis e eth govèrn d'Aran damb er autrejament dera nomenada Querimònia qu'es aranesi li auien demanat. Era identitat culturau e era lengua d'Aran se mantien e son respectades.
- 1834** Abolicion deth Conselh Generau d'Aran damb era implantacion dera division provinciua de Javier de Burgos (1833). Aran passe a èster administrat pera Deputacion provinciua de Lhèida. Eth castelhan ei era soleta lengua oficiu.
- 1915** Jusèp Condò publique un *Vocabulari aranès*, prumèra obra de lexicografia incipienta dera lengua d'Aran. Condò entrarà en contacte damb eth Felibritge gràcies ara sua amistat damb Bernat Sarrieu, e prenerà consciència dera apertiença der aranès ath gascon, un des grani dialèctes occitans.
- 1931** Joan Coromines qu'obten eth sòn doctorat en Madrid damb era tèsi *Vocabulario aranés*. Era obra de Coromines confirme era occitanitat dera lengua pròpia d'Aran. En 1925 auie ja publicat *Etimologies Araneses*. D'aqueri trabalhs ne publicarie encara en 1990 *El parlar de la Vall d'Aran: gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascò*.
- 1966** Era casa d'edicions Occitània de Barcelona publique eth libre *Estudio sobre el dialecto aranés*, de Casimiro Ademà.
- 1979** Er Estatut d'Autonomia de Catalonha arreconeish er aranès peth prumèr còp en un tèxte legau. Ac hè en article 3.4: "Era parla aranesa dera Val d'Aran serà objècte d'ensenhament e d'especiau respècte e emparament".
- 1983** Era Generalitat de Catalonha apròve es normes ortografiques der aranès. S'establís era grafia classica occitana coma norma ortografica der aranès.
- 1984** Era prumèra lei de Normalizacion Lingüística establís er *aranès* coma lengua pròpia dera Val d'Aran.
- 1984** Er aranès comença a èster ensenhat en es escolès d'Aran regularament.
- 1991** Se declare era oficialitat der aranès ena Val d'Aran.
- 1991** Se publique eth *Petit Diccionari aranès-castelhan-catalan-francès* de Frederic Vergès.
- 1998** Era Lei de Política Lingüística arreconeish legaument er aranès coma "varietat dera lengua occitana pròpia dera Val d'Aran".
- 2005** Se crea era "Cagira d'estudis occitans" ena Universitat de Lhèida.
- 2006** Er Estatut de Catalonha supòse un cambiament fondatau. Arreconeish Aran coma ua entitat territorial singulara laguens de Catalonha, arreconeish era lengua coma occitan, e era oficialitat en tota Catalonha: "Era lengua occitana, denominada aranès en Aran, ei era lengua pròpia d'aguest territòri e ei oficiu en Catalonha, cossent damb çò qu'establisson aguest Estatut e es leis de normalizacion lingüística." *Estatut d'autonomia de Catalonha, article 6.5.*
- 2007** Se publique era prumèra "Gramatica Aranesa" damb caractèr academic, d'Aitor Carrera.
- 2010** Eth Parlament de Catalonha apròve era Lei der occitan, aranès en Aran, que ne regule era oficialitat, er usatge e er ensenhament.
- 2014** Er Institut d'Estudis Aranesi ei era autoritat lingüística der aranès, coma acadèmia dera lengua occitana en Catalonha.
- 2015** S'organize en Lhèida er onzau congrès dera Associacion Internacionau d'Estudis Occitans.
- 2015** Damb era Lei 1/2015 eth Parlament de Catalonha qu'establís eth regim especiau pròpri d'Aran, s'arreconeish era identitat d'Aran, istorica, geografica e lingüística, coma part dera realitat nacionau occitana.

FETS CLAU DE L'ARANÈS

- El territòri d'Aran es vincula amb la Corona pel Tractat d'Emparança, que els aranesos van pactar amb el rei Alfons I.
- El rei Jaume II reconeix els privilegis i el govern de l'Aran amb l'atorgament de l'anomenada "Querimònia", que els aranesos li havien demanat. La identitat cultural i la llengua de l'Aran es manté i és respectada.
- Abolicí del Conselh Generau d'Aran amb la implantació de la divisió provinciua de Javier de Burgos (1833). L'Aran passa a ser administrat per la Diputació provinciua de Lleida. El castellà esdevé l'única llengua oficial.
- Jusèp Condò publica un *Vocabulari aranès*, primera obra de lexicografia incipient de la llengua d'Aran. Condò entrarà en contacte amb el moviment felibrista gràcies a la seva amistat amb Bernat Sarrieu, i prendrà consciència de la pertinència de l'aranès al gascò, un dels grans dialectes occitans.
- Joan Coromines es doctora a Madrid amb la tesi *Vocabulario aranés*. L'obra de Coromines confirma l'occitanitat de la llengua pròpia de l'Aran. El 1925 havia publicat ja *Etimologies Araneses*. D'aquells treballs en publicaria encara el 1990 *El parlar de la Vall d'Aran: gramàtica i estudis lexicals sobre el gascò*.
- L'editorial Occitània de Barcelona publica el libre *Estudio sobre el dialecto aranés*, de Casimiro Ademà.
- L'Estatut d'Autonomia de Catalunya reconeix l'aranès per primer cop en un text legal. Ho fa l'article 3.4: "La parla aranesa de la Vall d'Aran serà objècte d'ensenyament i d'especial respècte i protecció".
- La Generalitat de Catalunya aprova les normes ortogràfiques de l'aranès. S'estableix la grafia classica occitana com a norma ortogràfica de l'aranès.
- La primera llei de Normalització Lingüística estableix *l'aranès* com a llengua pròpia de la Vall d'Aran.
- L'aranès comença a ser ensenyat a les escoles d'Aran regularment.
- Es declara l'oficialitat de l'aranès a la Vall d'Aran.
- Es publica el *Petit diccionari aranès-castelhan-catalan-francès*, de Frederic Vergès.
- La Llei de Política Lingüística reconeix legalment l'aranès com a "varietat de la llengua occitana pròpia de la Vall d'Aran".
- Es crea la Càtedra d'estudis occitans a la Universitat de Lleida.
- L'Estatut de Catalunya suposa un canvi fonamental. Reconeix l'Aran com una entitat territorial singular dins Catalunya, reconeix la llengua com a occità, i en declara l'oficialitat a tot Catalunya: "La llengua occitana, denominada aranès a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i és oficial a Catalunya, d'acord amb el que estableixen aquest Estatut i les lleis de normalització lingüístiques." *Estatut d'autonomia de Catalunya, article 6.5.*
- Es publica la primera "Gramàtica Aranesa" amb caràcter acadèmic, d'Aitor Carrera.
- El Parlament de Catalunya aprova la Llei de l'occità, aranès a Aran, que en regula l'oficialitat, l'ús i l'ensenyament.
- L'Institut d'Estudis Aranesi esdevé autoritat lingüística de l'aranès com a acadèmia de la llengua occitana a Catalunya.
- Té lloc a Lleida l'onzè congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans.
- Amb la llei 1/2015 el Parlament de Catalunya estableix el règim especial propi de l'Aran. Es reconeix la identitat de l'Aran, històrica, geogràfica i lingüística, com a part de la realitat nacional occitana.

ER IMPULS INSTITUCIONAU

D'ençà que comencèc eth sòn restabliment, eth Govèrn de Catalonha trabalhèc entà dotar-se der encastre normatiu de besonh e des estruments lingüistics basics, entà protegir e normalizar er aranès, coma expression dera lengua occitana en Catalonha.

En 1983, eth govèrn dera Generalitat apròve es *Normes ortografiques der aranès*, gràcies a ua comission d'expèrts creada er an precedent. Es *Normes* establissen era grafia classica der occitan, ja recuperada entara rèsta de parlars occitans, coma basa dera escritura der aranès.

Parallèlament, er aranès ei present enes trabalhs d'elaboracion dera prumèra Lei de Normalizacion Lingüistica de 1983. En 1984 se comence a ensenhar enes escòles d'Aran regularament, en 1986 era Generalitat hè eth prumèr estudi sus er aranès *Realitat lingüistica a la Vall d'Aran* e en 1987 se cree eth *Centre de Normalizacion Lingüistica dera Val d'Aran*.

Damb eth sòn restabliment en 1991, eth Conselh Generau d'Aran assumís er impuls institucional der aranès en Aran damb era organizacion de corsis d'aranès entà adults, de concorsi literaris e publicacions. Aufrís tanben revirades, correccions e assessorament lingüistic. Cau soslinhar era accion deth Conselh Generau d'Aran ena publicacion de libres de tèxte, condes e materiaus didactics entar aprendissatge e normalizacion der aranès enes escòles d'Aran. Un exemple n'ei eth *Petit Diccioniari*.

Era Generalitat i manten, totun, un ròtle important damb er usatge der aranès ena prestacion de servicis que ne depenen coma en encastre educatiu, eth sanitari, era seguretat e es mieis de comunicacion publics (TV3 e Catalonha Ràdio).

Dehòra d'Aran, era Generalitat (Govèrn e Parlament) qu'a un ròtle actiu en usatge e difusion dera coneishença der aranès, er occitan de Catalonha, mès que mès a compdar dera Lei 35/2010. A compdar d'alavetz, totes es Leis deth Parlament de Catalonha se publiquen tanben en aranès e an caràcter oficiau. Tanben es disposicions, resolucions e acòrds des institucions que conformen era Generalitat e eth sòn sistèma institucional les cau publicar en aranès se tanhen especificament a Aran.

Eth Govèrn dera Generalitat e eth Conselh Generau d'Aran se coordinen entath foment dera lengua, era sua projeccion exteriora e era collaboracion damb er Espaci Occitan.

L'IMPULS INSTITUCIONAL

Des del mateix inici del restabliment del Govern de Catalunya, aquest va treballar per dotar-se del marc normatiu necessari i dels instruments lingüistics bàsics per protegir i normalitzar l'aranès, com a expressió de la llengua occitana a Catalunya.

El 1983, el govern de la Generalitat aprova les *Normes ortogràfiques de l'aranès*, gràcies a una comissió d'experts creada l'any anterior. Les *Normes* estableixen la grafia clàssica de l'occità, ja recuperada per a la resta de parlars occitans, com a base de l'escriptura de l'aranès.

Paral·lelament, l'aranès és present en els treballs d'elaboració de la primera Llei de Normalització Lingüística de 1983. El 1984 es comença a ensenyar a les escoles d'Aran regularment, el 1986 la Generalitat fa el primer estudi sobre l'aranès (*Realitat lingüística a la Val d'Aran*) i el 1987 es crea el *Centre de Normalizacion Lingüistica dera Val d'Aran*.

Amb el seu restabliment el 1991, el Conselh Generau d'Aran assumeix l'impuls institucional de la llengua de l'Aran amb l'organització de cursos d'aranès per a adults, de concursos literaris i de publicacions. També ofereix traduccions, correccions i assessorament lingüistic. Destaca l'acció del Conselh Generau d'Aran en la publicació de llibres de text, contes i materials didàctics per a l'aprenentatge i normalització de l'aranès a les escoles de l'Aran. Un exemple n'és el *Petit Diccioniari*.

La Generalitat hi manté, però, un paper important amb l'ús de l'aranès en la prestació de serveis que en depenen com en l'àmbit educatiu, el sanitari, la seguretat i els mitjans de comunicació públics (TV3 i Catalunya Ràdio).

Fora de l'Aran, la Generalitat (Govern i Parlament) té un paper actiu en l'ús i difusió del coneixement de l'aranès, l'occità de Catalunya, especialment a partir de la Llei 35/2010. Des d'aleshores, totes les Lleis del Parlament de Catalunya es publiquen també en aranès amb caràcter oficial. També les disposicions, resolucions i acords de les institucions que conformen la Generalitat i el seu sistema institucional s'han de publicar en aranès si afecten específicament l'Aran.

El Govern de la Generalitat i el Conselh Generau d'Aran es coordinen per al foment de la llengua, la seva projecció exterior i la col·laboració amb l'Espai Occità.

ACTUAU ENCASTRE NORMATIU EN VIGOR

- Estatut d'autonomia de Catalonha (2006)
- Lei 35/2010, deth 1r d'octobre, der occitan, aranès en Aran
- Lei 1/2015, de 5 de hereuèr, deth regim especiau d'Aran
- Decret 12/2014, de 21 de gèr, der *Institut d'Estudis Aranesi*

En Aran, tot eth personau des administracions publiques a de saber er aranès. En toti es procèssi de seleccion, es aspirants tanben an d'acreditar-lo en grad adaptat as foncions pròpies des places corresponentes.

ACTUAL MARC NORMATIU EN VIGOR

- Estatut d'autonomia de Catalunya (2006)
- Llei 35/2010, de 1r d'octubre, de l'occità, aranès a l'Aran
- Llei 1/2015, de 5 de febrer, del règim especial d'Aran
- Decret 12/2014, de 21 de gener, de l'*Institut d'Estudis Aranesi*

A l'Aran, el personal al servei de les administracions públiques ha de saber l'aranès. En tots els processos de selecció, els aspirants també han d'acreditar-lo en el grau adequat a les funcions pròpies de les places corresponents.

RECORSI

Entà atier es besonhs de difusion, d'aprendissatge, de traduccion de tèxtes ena lengua pròpia d'Aran, era Direccion Generau dera Política Lingüística dispòse d'ua seccion web especifica consagrada ar occitan: lengua.gencat.cat/oc/occita

Eth Conselh Generau d'Aran e er Institut d'Estudis Aranesi tanben dispòsen de recorsi en linha.

RECURSOS

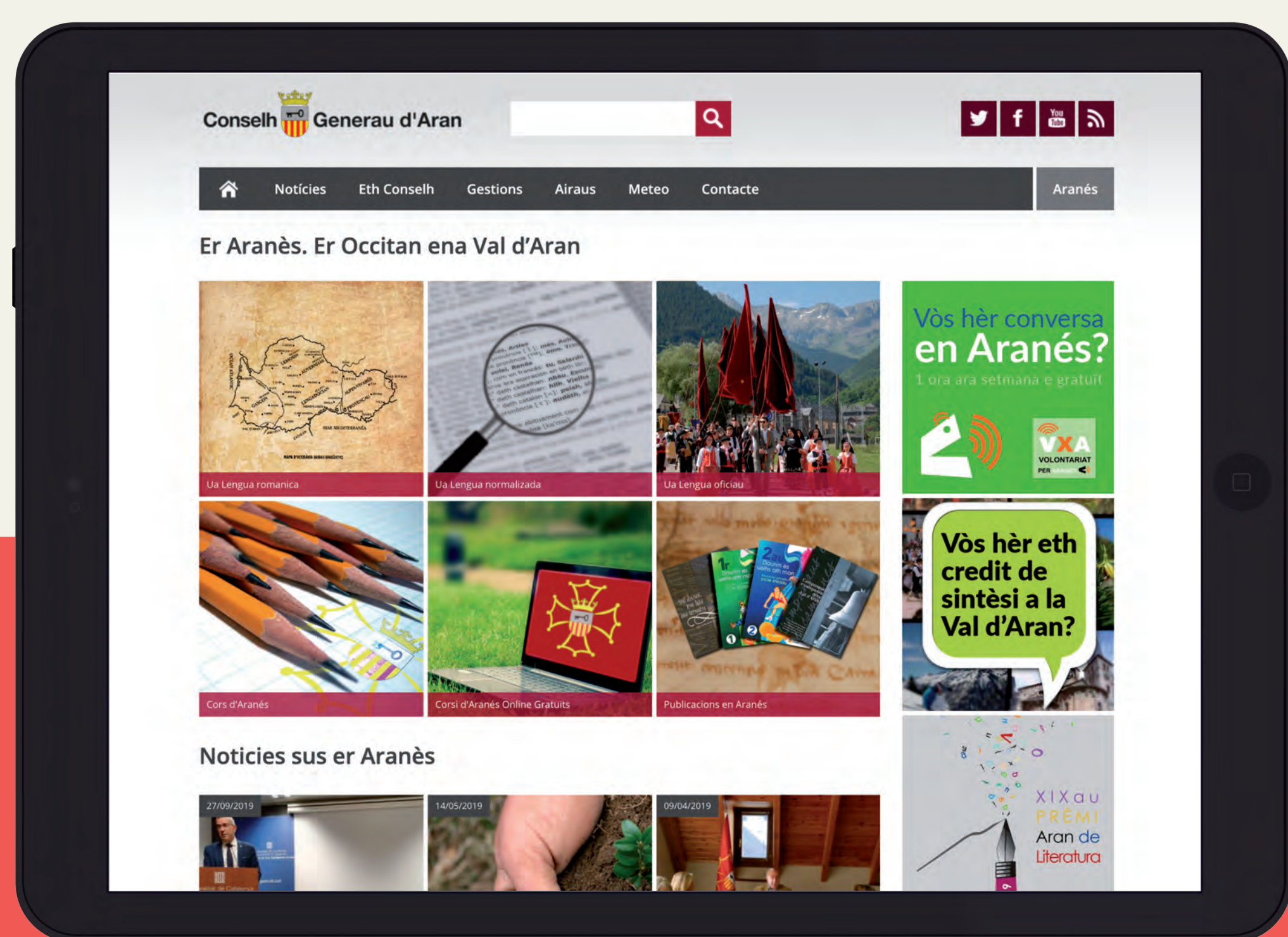
Per atendre les necessitats de difusió, d'aprenentatge i de traducció de textos en la llengua pròpia d'Aran, la Direcció General de Política Lingüística disposa d'un apartat web específic dedicat a l'occità: lengua.gencat.cat/ca/occita

El Conselh Generau d'Aran i l'Institut d'Estudis Aranesi també disposen de recursos en línia.

www.conselharan.org/aranès

Eth Conselh Generau d'Aran dispòse d'ua seccion web especifica consagrada ar aranès e compde tanben damb nombroses publicacions descargables en linha, que son un supòrt important entara normalizacion der aranès, susot en encastre educatiu.

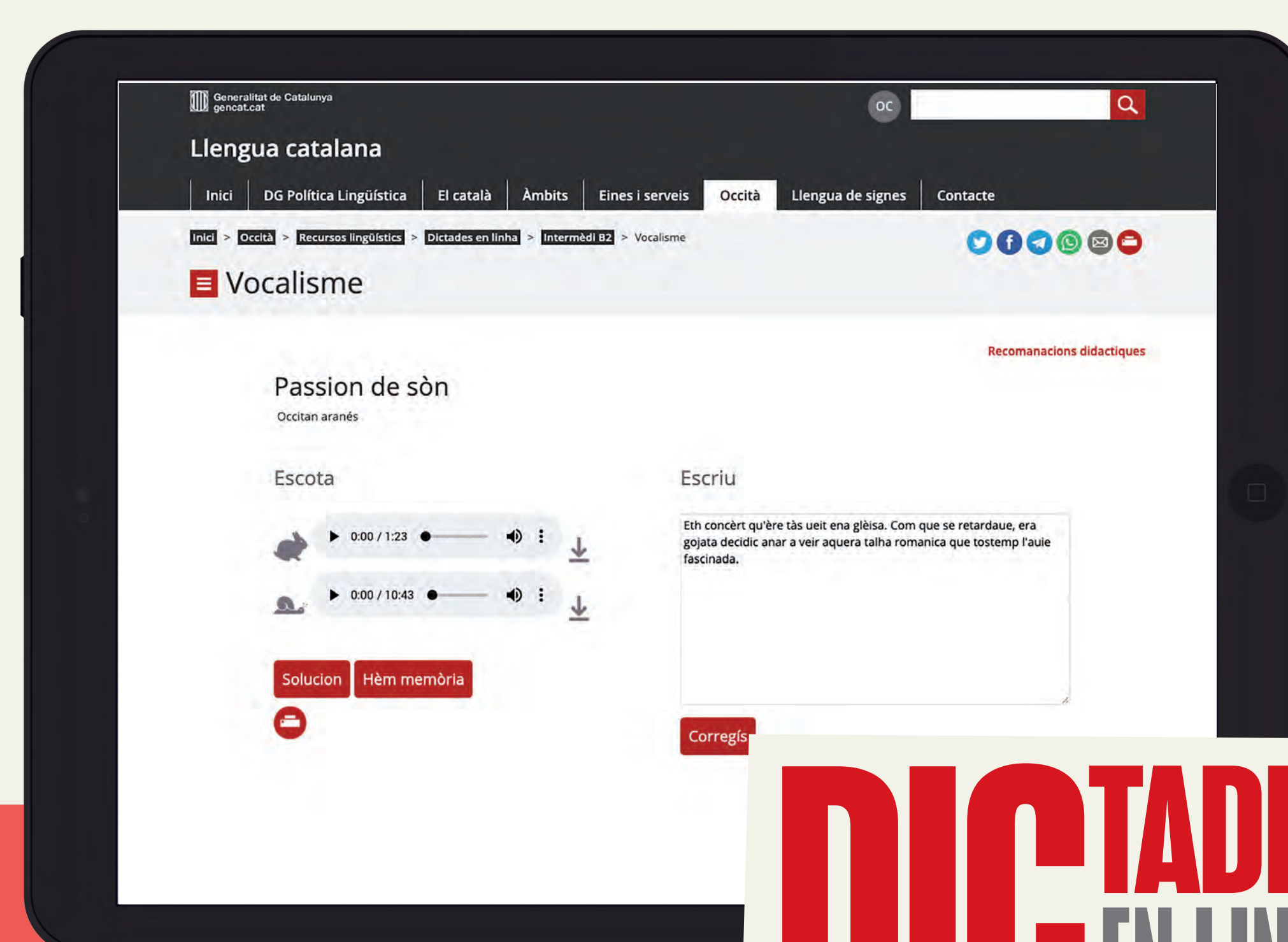
El Conselh Generau d'Aran dispoza d'una pàgina web especifica dedicada a l'aranès i compte també amb nombroses publicacions descarregables en línia, que són un suport important per a la normalització de l'aranès, sobretot en l'àmbit educatiu.

lengua.gencat.cat/dictades

DICTADES EN LINHA
Permet era practica e er aprendissatge der occitan, tanben enes variantes aranesa e referenciau, damb tèxtes autocorrectius entà trabalhar es diferenti aspèctes ortografics pròpris der occitan.

DICTADES EN LINHA
Permet la pràctica i l'aprenentatge de l'occità, tant en la variant aranesa com en la referencial, amb textos autocorrectius per treballar els diferents aspectes ortogràfics propis de l'occità.

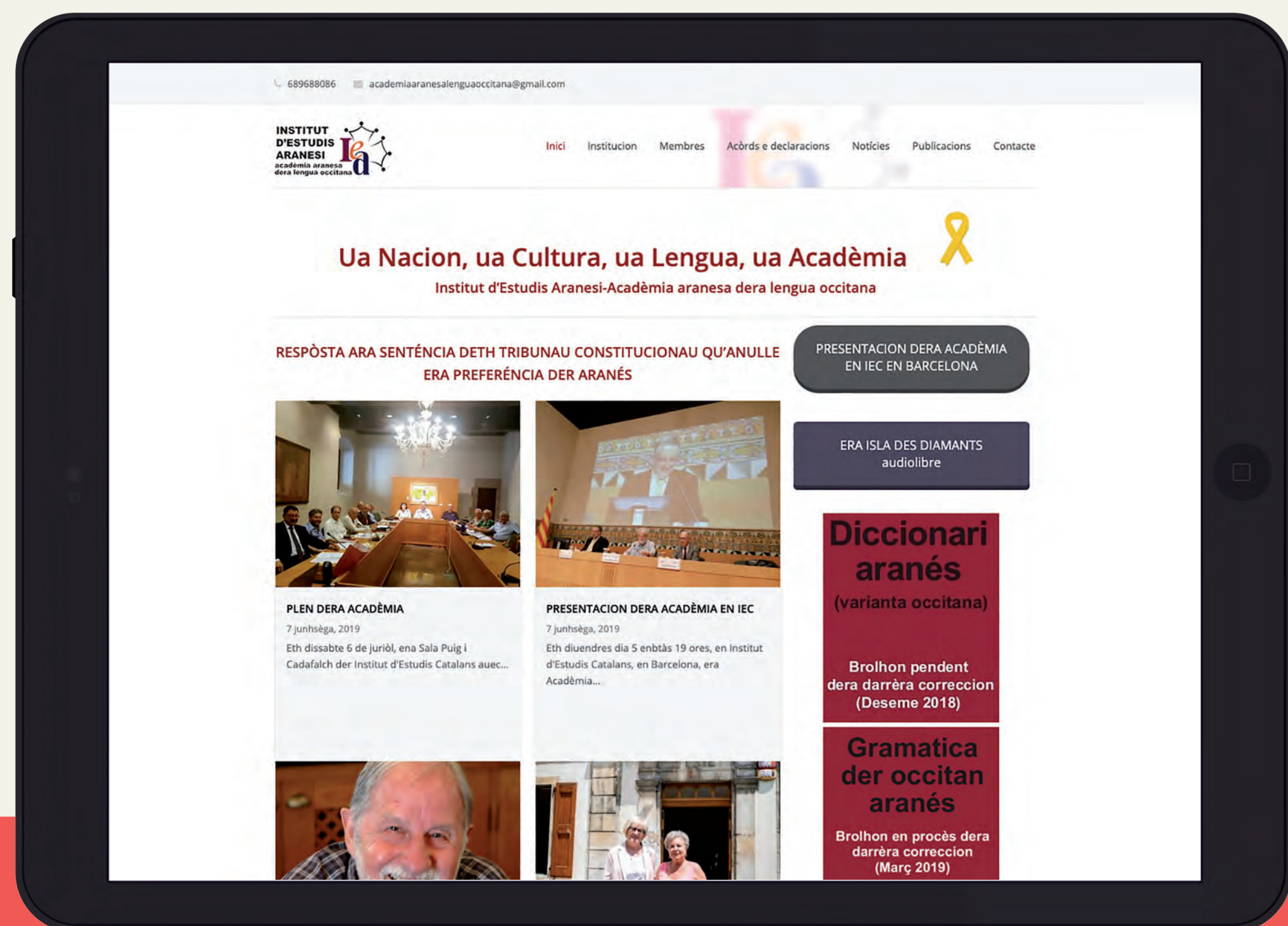

DICTADES EN LINHA

www.institutestudisaranesi.cat

Er Institut d'Estudis Aranesi, coma naua institucion normativa, dispòse tanben d'òbres en linha de caire lingüistic e lexicografic.

L'Institut d'Estudi Aranesi, com a nova institució normativa, dispoza també d'òbres en línia de caire lingüístic i lexicogràfic.

CANAU TWITTER

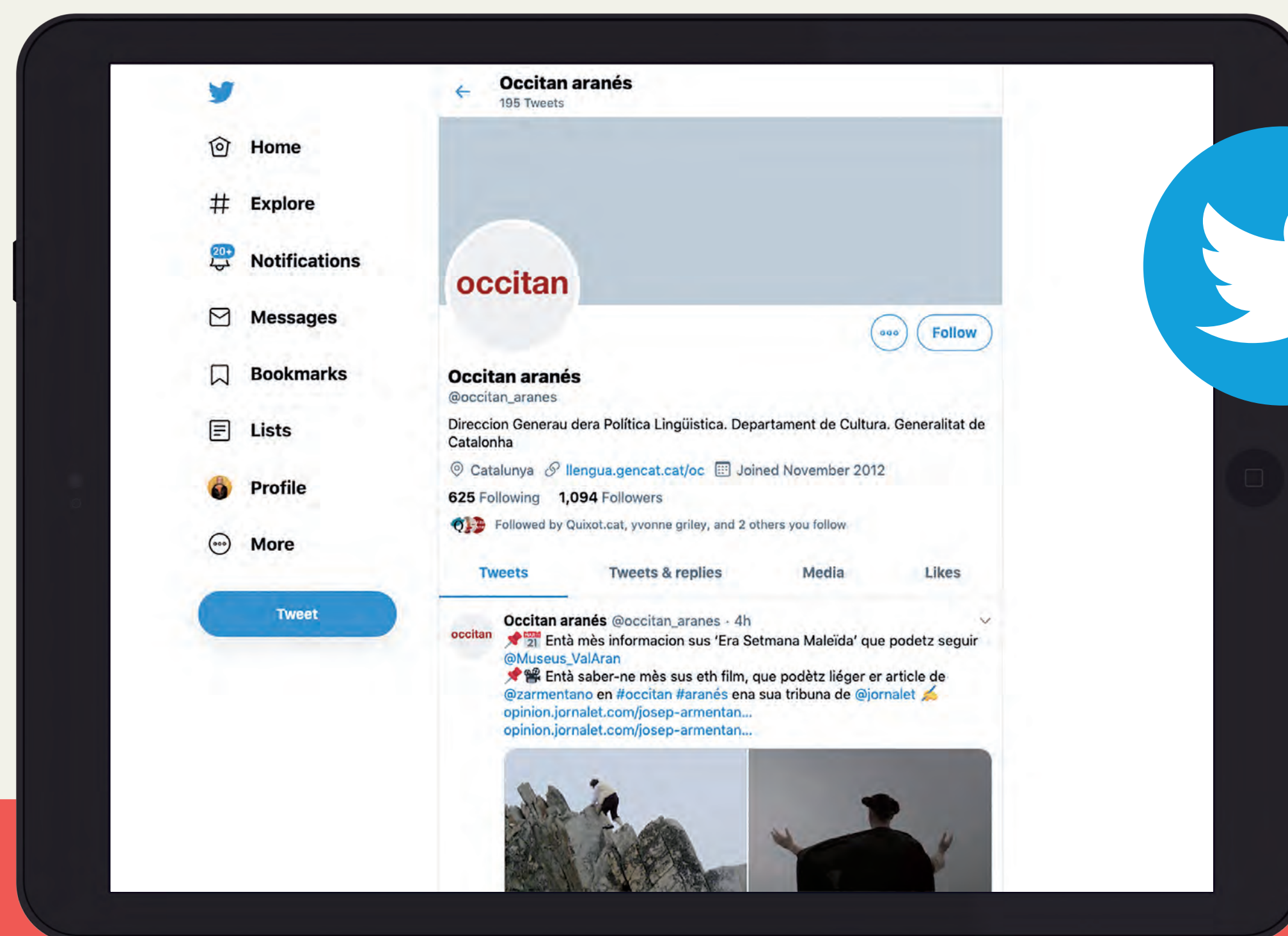
"@occitan_aranès"

Difon notícies, informacions, eveniments institucionaus e sociaus, curiositats, etc, restacades damb era lengua d'Aran e es sues expressions culturals e creatives.

CANAL TWITTER

"@occitan_aranès"

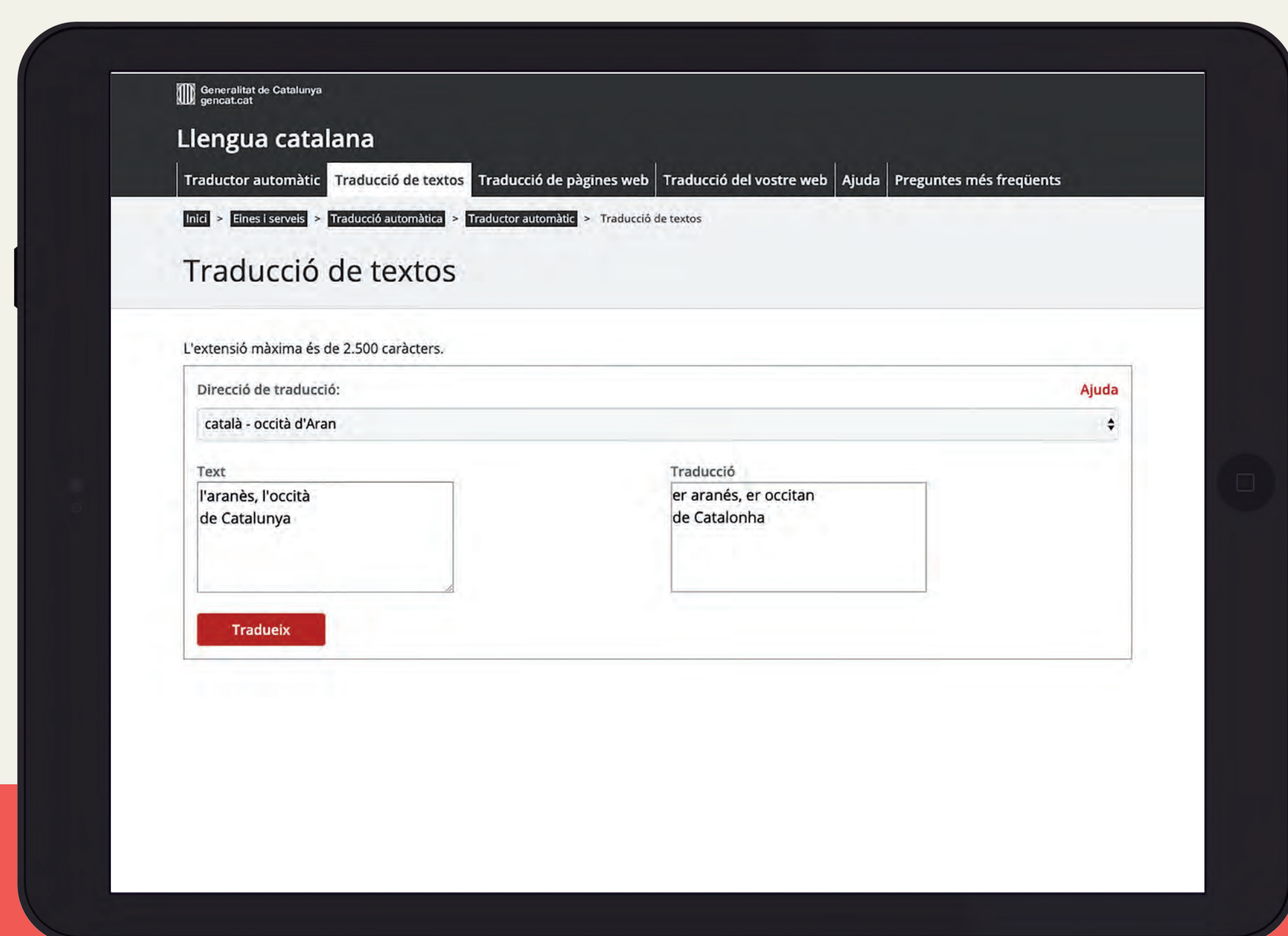
Difon notícies, informacions, esdeveniments institucionals i sociaus, curiositats, etc, relacionats amb la lengua d'Aran i les seves expressions culturals i creatives.

traductor.gencat.cat

TRADUCTOR AUTOMATIC
Permet de tradusir as variants aranesa e referenciau der occitan, a compdar deth catalan e deth castelhan, e viceversa.

TRADUCTOR AUTOMÀTIC
Permet traduir a les variants aranesa i referencial de l'occità, des del català i el castellà, i viceversa.

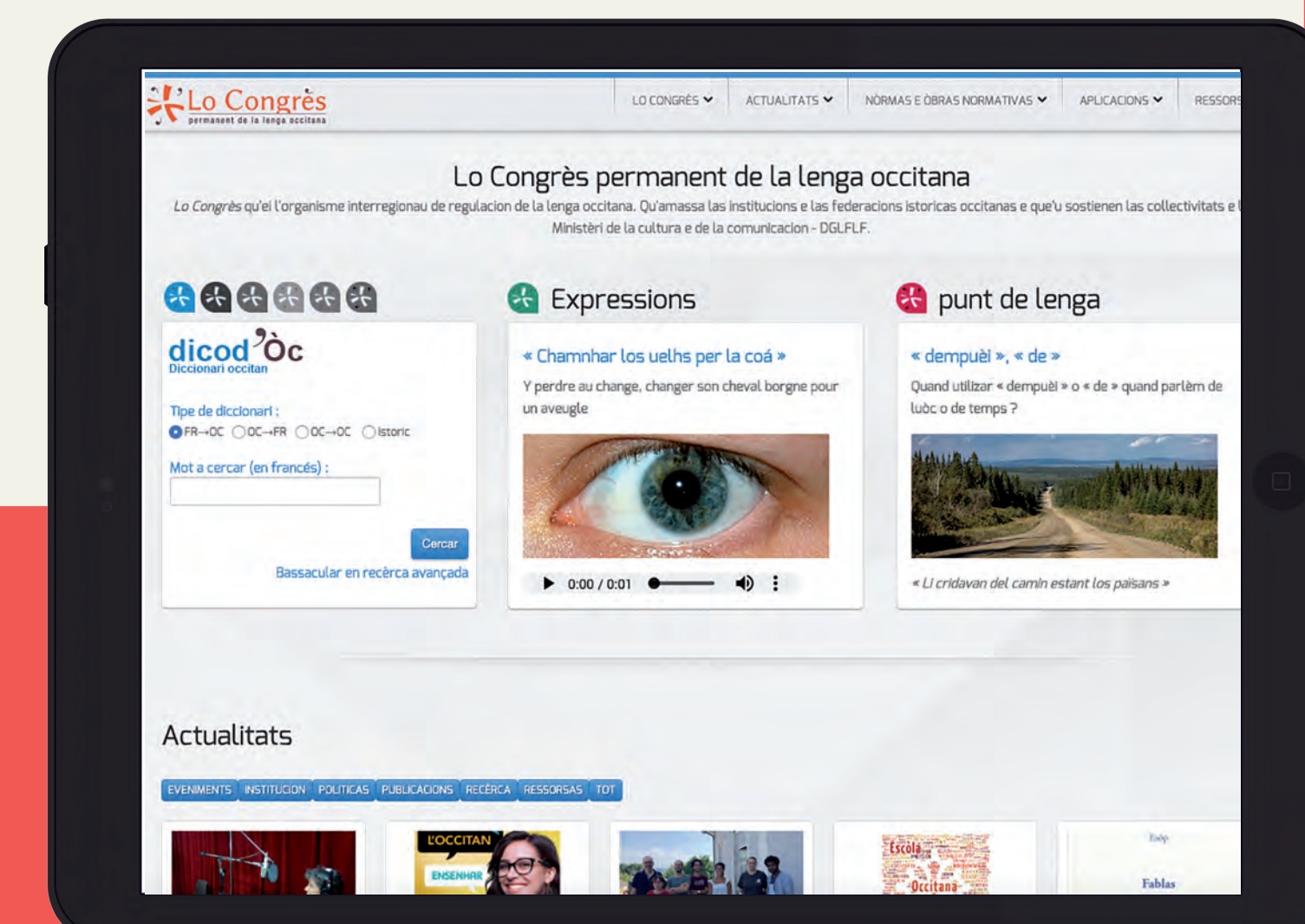

MÈS RECORSI D'INTERÈS
MÈS RECURSOS D'INTERÈS

www.locongres.org

Entà conèisher d'autes variants dera lengua occitana, eth portau de Lo Congrès Permanent de la Lengua occitana, qu'aufris dièrsi dictionaris e conjugadors verbaus en linha, e tanplan d'auti recorsi.

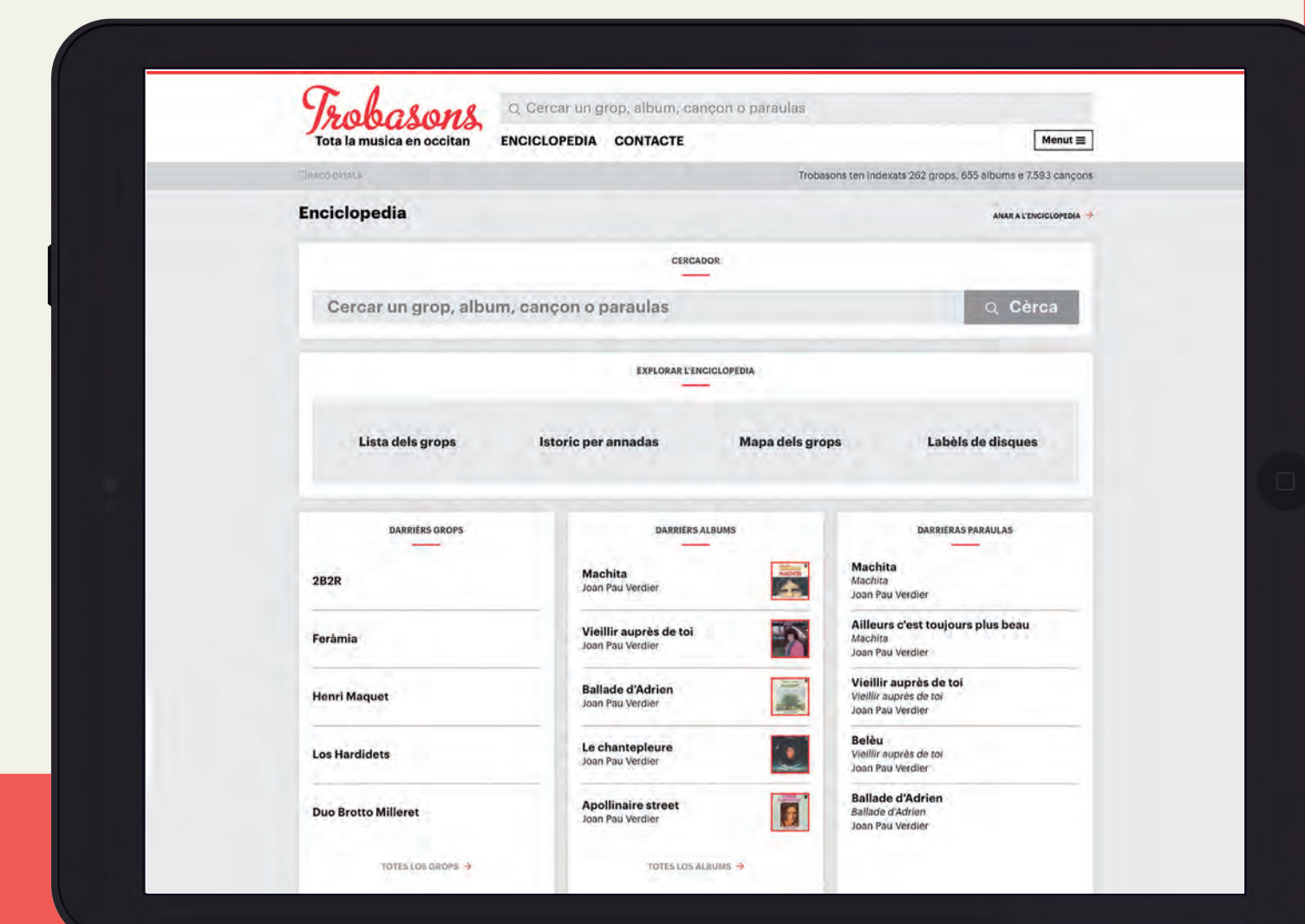
Per conèixer altres variants de la llengua occitana, el portal de Lo Congrès Permanent de la lengua occitana ofereix diversos dictionaris i conjugacions verbals en línia, a més d'altres recursos.

www.trobasons.com

Entà trobar e escotar musica aranesa e de pertot en Occitània, eth portau Trobasons.

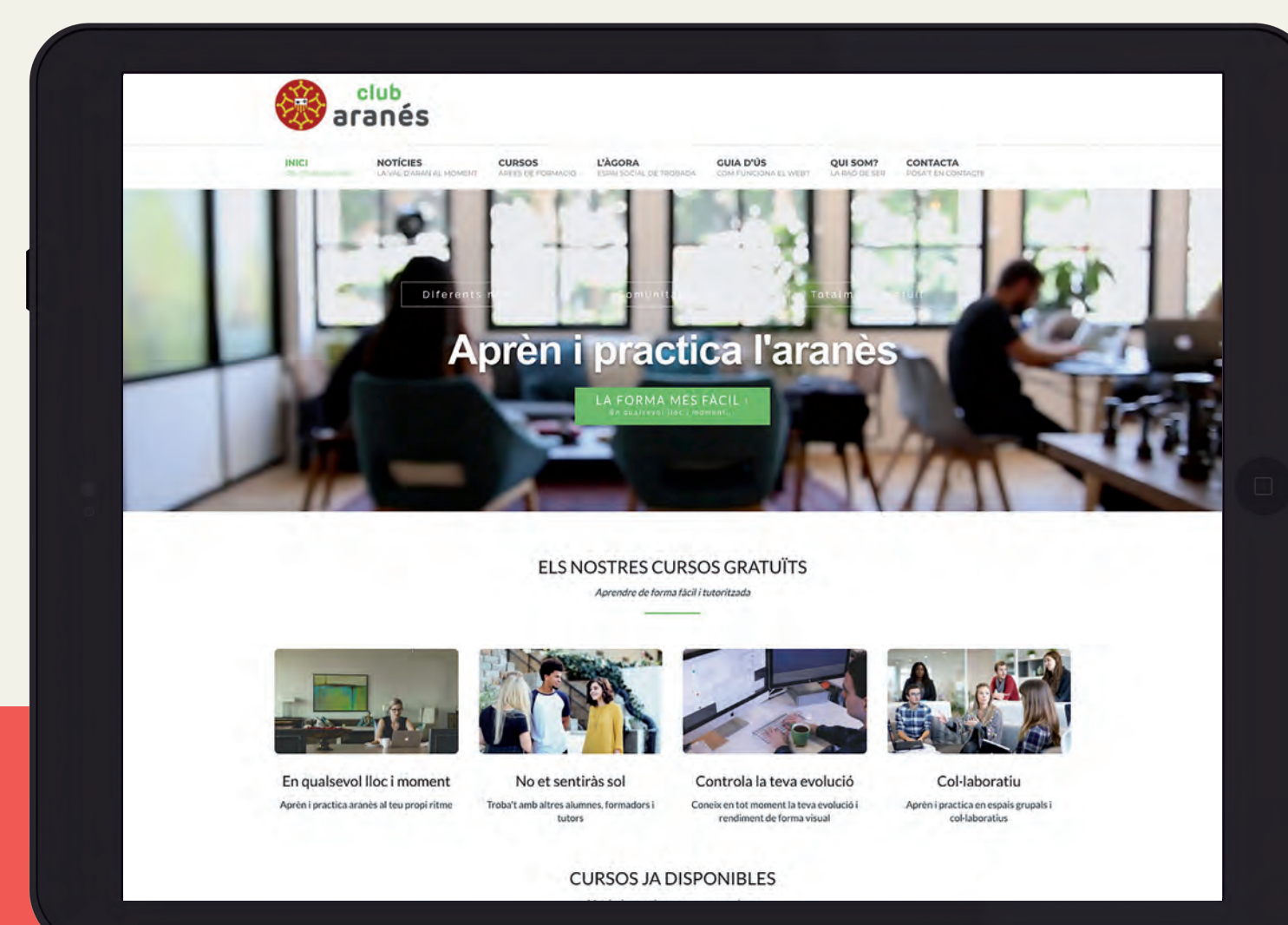
Per trobar i escoltar música aranesa i d'arreu d'Occitània, el portal Trobasons.

www.aranès.club

Entà practicar e aprèner aranès en linha, eth portau Club Aranès dera entitat Institut Aranès, qu'aufris corsí de dièrsi nivèus.

Per practicar i aprendre aranès en línia, el portal Club aranès de l'entitat Institut Aranès ofereix cursos de diversos nivells.

ERA ESCÒLA

Er ensenhament constituís un sector clau entara coneishença der occitan aranès, e garantir eth dret d'emplegar era lengua per part des ciutadans. En Aran, er occitan s'ensenne ena escòla e n'ei era lengua veiculara. Atau complís tanben ua foncion importanta d'integracion sociáu. Actuaument toti es escolans d'Aran acaben er ensenhament obligatòri sabent aranès. Er aranès ei present enes diferents estapes educatives, atau:

Ensenhament preelementari: Er aranès ei era basa lingüística d'aprendissatge. Tanben s'i ensenhen eth catalan e eth castelhan, a nivèu orau.

Educacion primària: S'i ensenhe er aranès, eth catalan e eth castelhan, que tanben s'utilizen entà impartir es diferents matèries.

Educacion segondària obligatòria (ESO): S'i impartissen dues ores setmanaus de cadua des lengües oficials.

L'ESCOLA

L'ensenyament constitueix un sector clau per al coneixement de l'occità aranès, i garantir el dret per part dels ciutadans de fer servir la llengua. A l'Aran, l'occità s'ensenyava a l'escola i n'és la llengua vehicular. D'aquesta manera, es compleix també una funció important d'integració social. Actualment tots els escolars de l'Aran acaben l'ensenyament obligatori sabent aranès. L'aranès és present en les diferents etapes educatives, com ara:

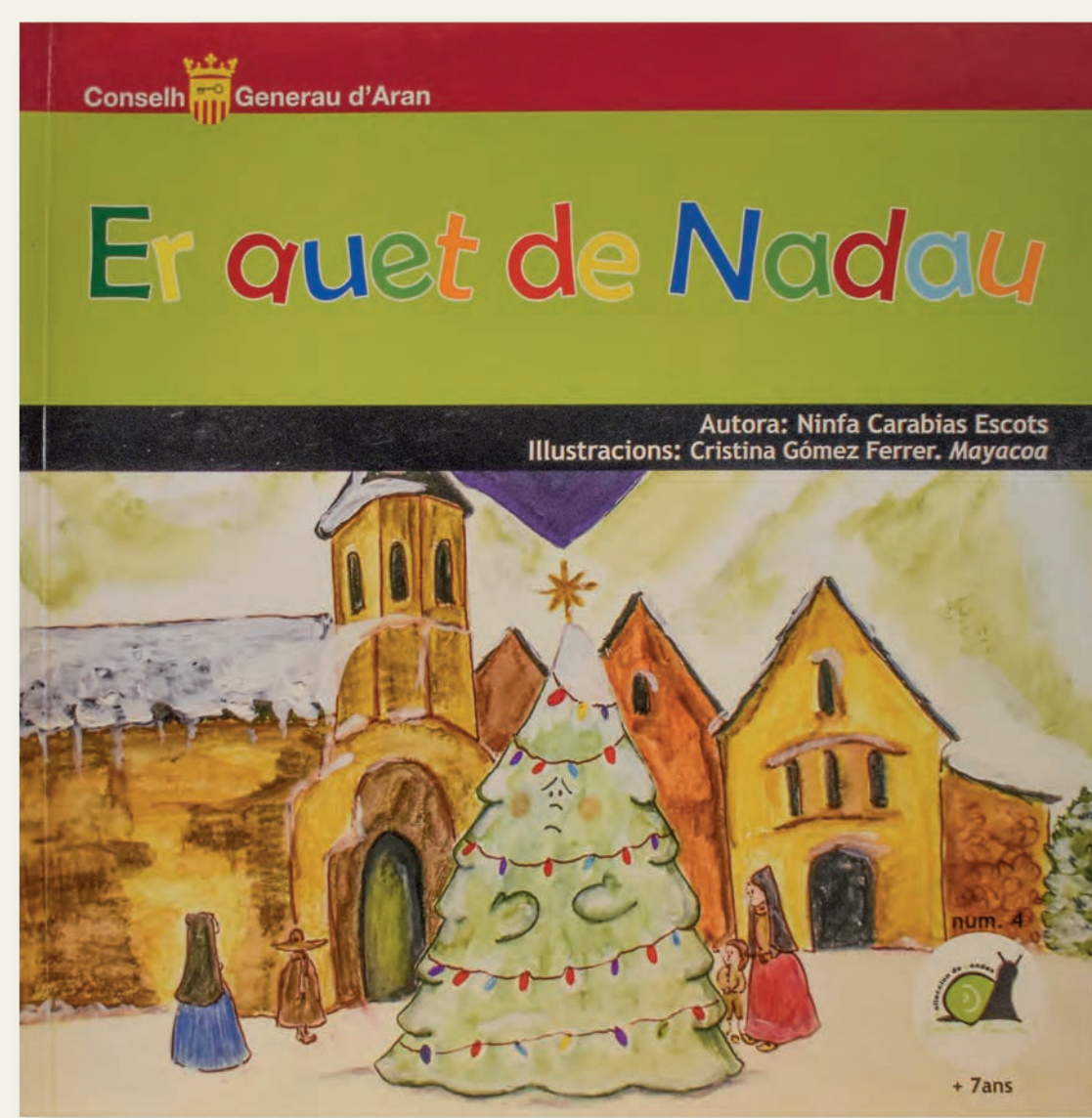
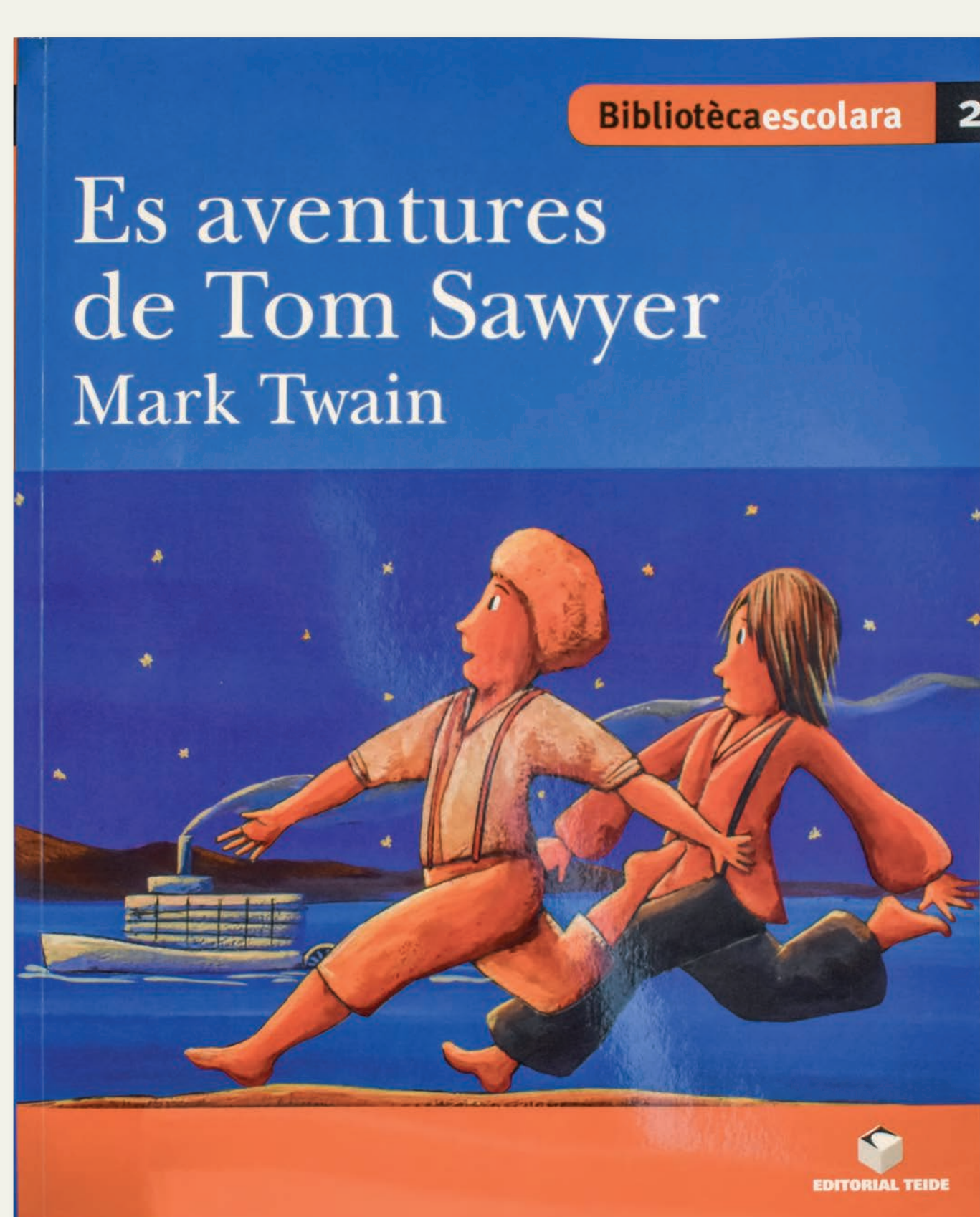
Educació infantil: L'aranès és la base lingüística de l'aprenentatge. També s'hi ensenyen el català i el castellà, en l'àmbit oral.

Educació primària: S'hi ensenya l'aranès, el català i el castellà, que també s'utilitzen per impartir les diferents matèries.

Educació secundària obligatòria (ESO): S'hi imparteixen dues hores setmanals de cadascuna de les llengües oficials.

Libres de tèxte e material didactic emplegat enes escòles.

Llibres de text i material didactic emprat a les escòles.

ES MÈS JOENI, ES QUE MÈS NE SABEN

Era escolaritat en aranès ei clau entà mantier era bona salut dera lengua, atau coma es accions de promocion de th sòn usatge entre es més joeni dera populacion e permèter er increment des usatges actuals. Eth Sondatge d'usatges lingüistics 2018 hèt pera Direccion Generau dera Politica Lingüistica pòrte lutz sus aqueth ahèr. En grop més joen dera populacion enquestada ena Val d'Aran, entre es 15 e 29 ans, s'arremèrque ua coneishença der aranès notabla en totes es abilitats.

DE 15 A 29 ANS

90,6%

Lo compren

75,5%

Lo sap parlar

87,5%

Lo sap lièger

72,2%

Lo sap escriuer

ELS MÈS JOVES, ELS QUE MÈS EN SABEN

L'escolaritat en aranès és clau per a mantenir la bona salut de la llengua, així com les accions de promocion del seu ús entre els més joves de la població i permetre l'increment dels usos actuals. L'Enquesta d'usos lingüistics 2018 feta per la Direcció General de Política Lingüística aporta llum sobre aquesta qüestió. Dins el grup més jove de la població enquestada a la Vall d'Aran, entre 15 i 29 anys, es veu un coneixement de l'aranès notable en totes les habilitats.

DE 15 A 29 ANYS

90,6%

L'entén

75,5%

Sap parlar-lo

87,5%

Sap llegir-lo

72,2%

Sap escriure'l

CHIFRES DER ENSENHAMENT. ARAN, 2018-2019. XIFRES DE L'ENSENYAMENT. ARAN, 2018-2019.

Ensenhament preelementari (1r cicle; 0-3 ans):
 Educació infantil (1r cicle; 0-3 anys):

85 escolans
alumnes

Ensenhament preelementari (2n cicle; 3-6 ans):
 Educació infantil (2n cicle; 3-6 anys):

254 escolans
alumnes

Educacion primària (6-12 ans):
 Educació primària (6-12 anys):

513 escolans
alumnes

Educacion segondària obligatòria (12-16 ans):
 Educació secundària obligatòria (12-16 anys):

317 escolans
alumnes

Donades: Departament d'Educacion, Generalitat de Catalonha

1.169

Escolans qu'arreceben era educacion en aranès en estudi en cors 2018-2019.

Es alumnes que reben l'educació en aranès a l'escola al cors 2018-2019.

ES MIEIS DE COMUNICACION

Auè ei possible d'accedir a informacion e notícies en aranès cada dia, en toti es formats: Ràdio, television, revistes, jornaus digitals, webs e canaus institucionaus enes hilats socials.

Era auèrta en aranès de contengut informatiu enes mieis publics catalans (Catalonha Informacion, Betevé, Canau 3/24 e TV3) a guanhat visibilitat. En çò que tanh as mieis privats, cau soslinhar era constància deth canau Aran TV, de Lhèida Television. En encastre digital se percep era alendada d'aire fresc des naues pagines informatives.

Era presència e increment de contenguts en aranès ei deguda, en part, ara arreceishença institucional dera lengua e as accions de normalizacion lingüística desvolopades en Aran. Totun, era consolidacion d'aqueres politiqes hèn de besonh anar més enlà; hèr a créisher er usatge der aranès encara més, en nau encastres e en nau supòrts informatius, en tot adaptar-se as nau temps e as naues tecnologies dera comunicacion.

Eth nau acòrd de colaboracion entre era Corporacion Catalana de Mieis Audiovisuaus e eth Conselh Generau d'Aran (2019) ei un pas més entà refortilhar es contenguts en aranès e apropar era realitat d'Aran en tota Catalonha, ua presència més grana de notícies d'Aran en arròdes informatives en canau 3/24 e en aranès; eth doblatge de programes infantils en aranès o era creacion de seccions fixes en aranès enes webs ccma.cat e 324.cat.

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

Avui és possible accedir a informació i notícies en aranès cada dia, en tots els formats: ràdio, televisió, revistes, diaris digitals, webs i canals institucionals a les xarxes socials.

L'oferta en aranès de contingut informatiu als mitjans públics catalans (Catalonha Informació, Betevé, canals 3/24 i TV3) ha guanyat visibilitat. Pel que fa als mitjans privats, destaca la constància del canal Aran TV, de Lleida Televisió. En el món digital es percep l'alè fresc de noves pàgines informatives.

La presència i l'increment de continguts en aranès és deu, en part, al reconeixement institucional de la llengua i a les accions de normalització lingüística desenvolupades a l'Aran. Tot i això, la consolidació d'aquestes polítiques fan necessari anar més enllà, fer créixer encara més l'ús de l'aranès, en nous àmbits i en nous suports informatius, adaptant-se als nous temps i a les noves tecnologies de la comunicació.

El nou acord de col·laboració entre la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals i el Conselh Generau d'Aran (2019) és un pas més per reforçar els continguts en aranès i acostar la realitat de l'Aran a tot Catalunya, una major presència de notícies de l'Aran en rodes informatives al canal 3/24 i en aranès; el doblatge de programes infantils en aranès o la creació de seccions fixes en aranès als webs ccma.cat i 324.cat.

CATALUNYA INFORMACIÓ

Cada dia entàs 8.00 emet dues ores de programacion en aranès en desconexion damb es programes *Eth maitin d'Aran* e *Catalonha Informacion*, ath delà d'un espaci breu ena dimenjada sus era actualitat dera zona entà tota Catalonha.

Cada dia a les 8.00 emet dues hores de programació en aranès en desconexió amb els programes *Eth maitin d'Aran* i *Catalonha Informacion*, a més d'un espai breu al cap de setmana sobre l'actualitat de la zona per a tot Catalunya.

BETEVEÉ

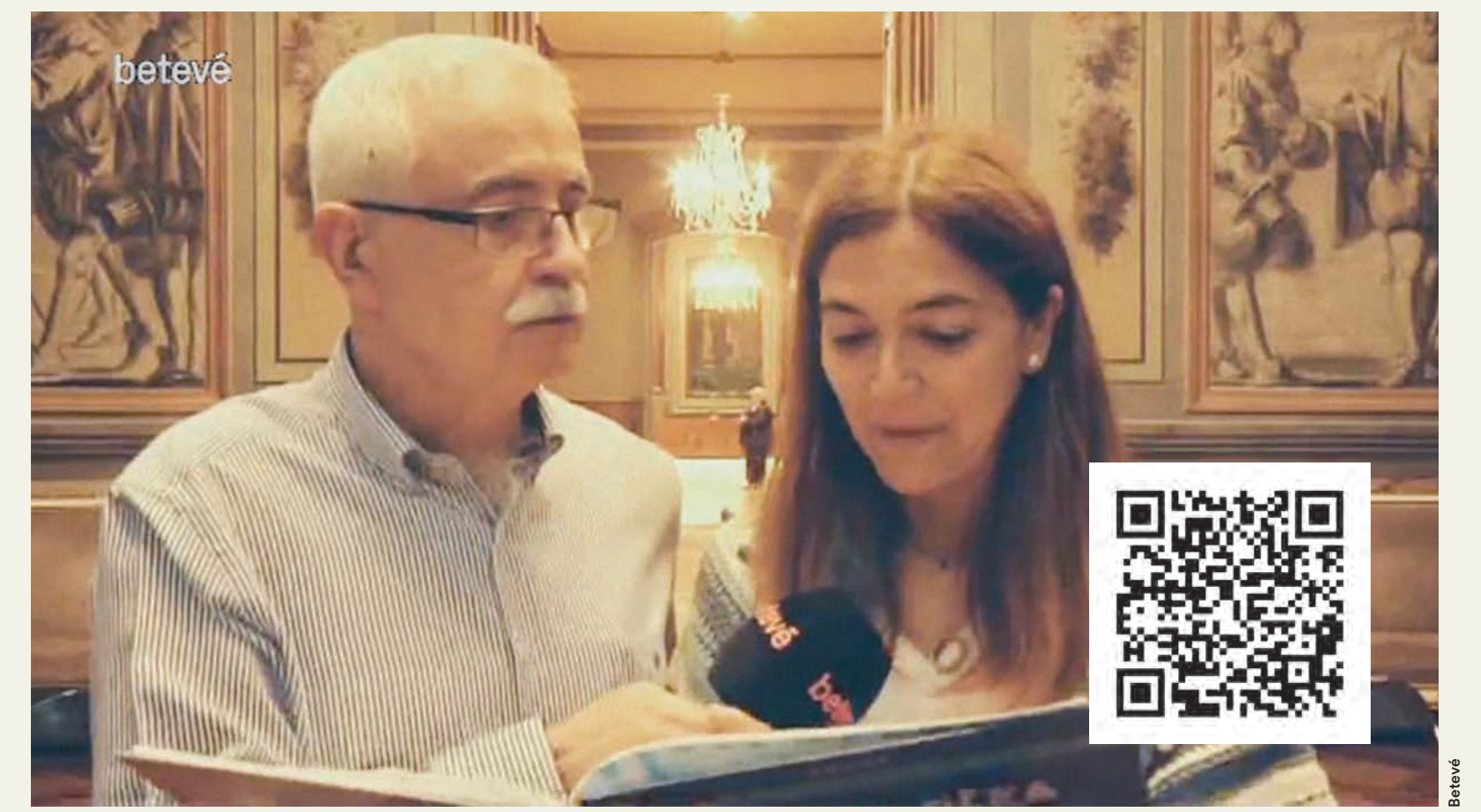
Emet eth dissabte peth maitin eth programa *#Aranèsòc* damb notícies d'Aran e deth mon occitan, en occitan. Ei sostitolat en catalan.

Emet el dissabte al matí el programa *#Aranèsòc* amb notícies de l'Aran i del món occità, en occità. Té subtítols en català.

3/24

Aufris de deluns a diuendres pera tarde ua arròda informativa en aranès.

Ofareix de diluns a divendres a la tarda una roda informativa en aranès.

JORNALET

Jornau digital en linha gratuit escrit integrament en occitan. Ei un projecte colaboratiu que compe damb era participacion activa des sòns lectors, de tot er Espaci Occitan, que tanben contribuïssen ara sua edicion e finançament.

Diari digital en linha gratuit, escrit integrament en occità. Ès un projecte col·laboratiu que compta amb la participació activa dels lectors de tot l'Espai Occità, que també contribuïssen en la seva edició i finançament.

RÀDIO PIRENÈUS

Emet basicament en francés, e tanben en aranès entara Val d'Aran e es comarques occitanofònes vesies.

Emet basicament en francés, i també en aranès per a la Vall d'Aran i les comarques occitanofònes veïnes.

ARAN TV

Canau locau en aranès qu'emet des der an 2010, se transmet per internet e a trauès de Lhèida Television, a on hè espacis brèus informatius. Organize debats sus tèmes locals e era edicion aranesa deth concurs lingüistic Pica Letras. A tanben un portau d'informacions en linha, AuéTV (<https://aue.cat>).

Canal local en aranès que emet des del 2010. Es transmet per Internet i a través de Lleida Televisió, on fa espais breus informatius. Organiza debats sobre temes locals i l'edició aranesa del concurs lingüístic Pica lletres. També té un portal d'informacions en línia, AuéTV (<https://aue.cat>).

TV3

Emet eth programa *TN comarques Val d'Aran* en aranès, es diuendres en desconexion.

Emet eth programa *TN comarques Vall d'Aran* en aranès els divendres en desconexió.

AUÉ TV

Ei un portau d'Internet de notícies multimèdia deth Grup Segre de comunicacion, qu'emèt reportatges i notícies d'Aran, que s'a ahijut recentament ara auèrta comunicatiua en aranès.

Ès un portal d'Internet de notícies multimèdia del Grup Segre de comunicació, que emet reportatges i notícies de l'Aran, que s'ha afegit recentment a l'oferta comunicativa en aranès.

QUAUQUES DATES IMPORTANTES

- 1981** Prumèra emision d'un programa en occitan ena television publica francesa (France 3).
- 1985** Prumèra emision de ràdio en aranès en Ràdio Aran.
- 1988** Prumèra emision en aranès de Catalonha Ràdio.
- Prumèr programa de television en aranès per TVE (Era Lucana)
- 1990** Prumèra desconexion de TV3 entara Val d'Aran.
- 1999** Publicacion d'*Eth Diari*, prumèra publicacion de premsa escrita en papèr damb distribucion enes quiosques.
- 2010** Comence a emèter Aran TV, damb eth nòm de Hèm TV.
- 2012** Lançament de *Jornalet* www.jornalet.com.
- 2019** Se daurís eth compe de twitter [@occitan_aranès](https://twitter.com/occitan_aranès) dera Direccion Generau dera Politica Lingüistica de Catalunya, a on se difonen informacions, curiositats, eveniments, recorsi sus er aranès e era lengua occitana en generau.

ALGUNES DATES RELLEVANTS

- Prumèra emissió d'un programa en occità a la television pública francesa (France 3).
- Prumèra emissió de ràdio en aranès a Ràdio Aran.
- Prumèra emissió en aranès de Catalonha Ràdio.
- Primer programa de television en aranès per TVE (Era Lucana)
- Prumèra desconexió de TV3 per a la Vall d'Aran.
- Publicació d'*Eth Diari*, primera publicació de premsa escrita en papèr amb distribució als quiosques.
- Comença a emetre Aran TV, amb el nom Hèm TV.
- Llançament de *Jornalet* www.jornalet.com.
- S'obre eth compte de Twitter [@occitan_aranès](https://twitter.com/occitan_aranès), de la Direcció General de Política Lingüística de Catalunya, on es difonen informacions, curiositats, esdeveniments, recursos sobre l'aranès i la llengua occitana en general.

CULTURA ARRAÏTZADA, CULTURA VIUA

Era creacion e era activitat culturau d'associacions, artistes e iniciatives privades aué en Aran, ten en aranés eth sòn miei d'expression normau gràcies ara normalizacion e ensenhament dera lengua des darrèri 40 ans. En ensems der Espaci Occitan i a ua més grana produccion culturau de qualitat e era creacion aranesa i manten sinergies en benefici dera lengua.

CULTURA D'ARREL, CULTURA VIVA

La creació i l'activitat cultural d'associacions, artistes i iniciatives privades avui a l'Aran té en l'aranés el seu mitjà d'expressió normal gràcies a la normalització i l'ensenyament de la llengua dels darrers 40 anys. En el conjunt de l'Espai Occità hi ha una major producció cultural de qualitat i la creació aranesa hi manté sinèrgies en benefici de la llengua.

Qui mane aci? de Pax Dettoni. Persones d'Aran entà Toti

Qui sò jo? de Pax Dettoni. Persones d'Aran entà Toti

Nadau

Es Sautarèths de Bossòst

Gojates

Alidé Sans

FÒLC

Era cultura d'arraitz tradicionau actuau qu'aué podem gaudir ei frut deth trabalh de recerca e recuperacion deth patrimoni immaterial propi qu'an hèt es còlhes locals de dances tradicionaus des diferenti pòbles d'Aran.

Cau soslinhar era còlha d'Es Corbilhuèrs de Les, qu'arrecupèren e incorporèn cants e dances dera tradicion gascona de pertot e que, en 1990, ja publicàc eth disc *Aran cante Gasconha*.

En 2006 apareish eth grop musicau Bramatopin, actuament damb eth nòm de Sarabat, qu'ei eth referent principau de fòlc actuau aranés.

En aqueth procés cau soslinhar tanben eth trabalh des etnomusicològs Artur Blasco e Joan Francés Tisnèr.

FOLK

La cultura d'arrel tradicional actual que avui podem gaudir es frut del trabalh de recerca i recuperació del patrimoni immaterial propi que han fet les colles locals de dances tradicionals dels diferents pobles de l'Aran.

Destaca la colla de Es Corbilhuèrs de Les, que recuperen i incorporèn cants i dances d'arreu de la tradició gascona i que el 1990 ja va publicar el disc *Aran cante Gasconha*.

El 2006 apareix el grup musical Bramatopin, ara amb el nom de Sarabat, que és el referent principal del folk aranés actual.

En aquest procés hi destaca el treball dels etnomusicòlegs Artur Blasco i Joan Francés Tisnèr.

TEATRE

Eth grop de teatre locau Era Cabana, de Les presente annuament des de 2006 un muntatge teatral en aranés, damb òbres originals escrites e dirigides per autora aranesa Manuela Ané. Quauqui títols son *Un pòble tara libertat*, *A grani problèmes*, *granes mentides*, e *Un còp ère en ua tauèrna...*

En 2010 apareish eth grop Persones d'Aran entà Toti, dera man de Pax Dettoni, damb eth nomenat teatre de consciéncia, qu'explòra era inteligéncia e consenhença emocionaus. Qu'a estreat dues òbres en aranés, *Qui sò jo?* e *Qui mane aci?*

TEATRE

El grup de teatre local Era Cabana, de Les, presenta anualment des del 2006 un muntatge teatral en aranés, amb obres originals escrites i dirigides per l'autora aranesa Manuela Ané. Alguns títols són *Un poble tara libertat*, *A grani problèmes*, *granes mentides*, i *Un còp ère en ua tauèrna...*

El 2010 apareix el grup Persones d'Aran entà Toti, de la mà de Pax Dettoni, amb l'anomenat teatre de consciéncia, que explora la inteligéncia i el coneixement emocionals. Ha estrenat dues obres en aranés, *Qui sò jo?* i *Qui mane aci?*

DANÇA

Es Fradins de Vielha, Era Còlha de Santa Maria de Mijaran, Es Gripets de Naut Aran e Es Sautarèths de Bossòst, ath delà d'Es Corbilhuèrs, son d'auit grops de dances tradicionaus que difonen eth patrimoni musicau e coreografic tradicionau d'Aran. En 2010 s'edita *Aran Dance*, un documentau de 28 minuts en aranés, impulsat peth Conselh Generau d'Aran e realizat per Axel Dettoni, sus eth prètzhèt d'arrecuperacion qu'an amiat a tèrme aqueres còlhes.

DANSA

Es Fradins de Vielha, Era Còlha de Santa Maria de Mijaran, Es Gripets de Naut Aran i Es Sautarèths de Bossòst, a més d'Es Corbilhuèrs, son altres dels grups de dances tradicionals que difonen el patrimoni musical i coreogràfic tradicional de l'Aran. El 2010 s'edita *Aran Dance*, un documental de 28 minuts en aranés impulsat pel Conselh Generau d'Aran i realizat per Axel Dettoni, sobre la tasca de recuperació que han dut a terme aquestes colles.

MUSICA CONTEMPORANÈA

Era musica contemporanèa aranesa ten ena cantaira Alidé Sans eth sòn principau referent actuau. Ei era artista damb més projeccion des darrèri ans.

MÚSICA CONTEMPORÀNIA

La música contemporània aranesa té en la cantant Alidé Sans el seu principal referent actual. Ha esdevingut l'artista amb més projecció dels últims anys.

ER IMNE

Er imne dera Val d'Aran, "Montanhes araneses", ei ua adaptacion dera version tradicionau aranesa de "Se canta", ua cançon d'amor qu'a diuerses versions en tot er Espaci Occitan, e qu'a estat adoptada popularament coma imne d'Occitània. En 2008, eth Conselh Generau d'Aran adoptèt "Montanhes araneses" coma imne oficiu d'Aran.

L'HIMNE

L'himne de la Vall d'Aran, "Montanhes araneses", és una adaptació de la versió tradicional aranesa de "Se canta", una cançó d'amor que té diverses versions en tot l'Espai Occità, i que ha estat adoptada popularment com a himne d'Occitània. El 2008, el Conselh Generau d'Aran va adoptar "Montanhes araneses" com a himne oficial d'Aran.

ERA LITERATURA EN ARAN

Era literatura aranesa se presente actuaument coma un des univèrsi culturaus creadors de consciéncia sociu en Aran; un estrument que vò entornejar era lengua entà que progrèsse.

Era literatura aranesa ei hilha dera rica e istorica literatura occitana, des trobadors e es autors barròcs, deth geni Frederic Mistral, un des escrivans més importants entara reneishença dera lengua occitana en sègle XIX, guanhador deth Prèmi Nobel. Ei tanben en partida d'autors contemporanèus coma Joan Bodon, Marcela Delpastre, Max Roqueta e Robèrt Lafont.

LA LITERATURA A L'ARAN

La literatura aranesa es presenta actualment com un dels universos culturals creadors de consciéncia social a l'Aran; una eina que vol envoltar la llengua perquè progressi.

La literatura aranesa és filla de la rica i històrica literatura occitana; dels trobadors i els autors barrocs, del geni Frederic Mistral, un dels escriptors més importants per a la renaixença de la llengua occitana al segle XIX, guanyador del Premi Nobel. Ho és també, en part, d'autors contemporanis com Joan Bodon, Marcela Delpastre, Max Roqueta i Robèrt Lafont.

JUSÈP CONDÒ SAMBEAT 1867-1919

Mossen Condò ei er exposant més cruciau dera literatura aranesa, arreconeishut pera sua obra poetica e tanben narrativa; ei un pioner que tot solet dauric camin ar aranés, en tot emplegar-lo e avalorar-lo. Eth sòn titol més arreconeishut, *Era isla des Diamants*, qu'ei ua novèla utopica considerada era prumèra mòstra de pròsa en aranés.

Mossen Condò és l'exponent més àlgid de la literatura aranesa, reconegut per la seva obra poètica i també narrativa; un pioner que tot sol va obrir camí a l'aranés, fent-lo servir i valorant-lo. El seu títol més reconegut, *Era isla des Diamants*, és una novel·la utòpica considerada la primera mostra de prosa en aranés.

PEPITA CAUBET 1950-2007

Escrivana e poetessa, activa participaira ena vida culturau d'Aran, viuèc tota era sua vida en Vielha. Damb *Era darrèra hèira de Vielha* guanhèc eth prumèr prèmi literari en aranés organitzat pera Fundacion deth Musèu Etnologic dera Val d'Aran en 1976. Tanben destaquen eth poemari *Varicauba* e era sua darrèra obra, *Jacinta, casa e país*.

Esriptora i poetessa, activa participant en la vida cultural de l'Aran, va viure tota la seva vida a Vielha. Amb *Era darrèra fira de Vielha* va guanyar el primer premi literari en aranés organitzat per la Fundació del Museu Etnologic de la Vall d'Aran el 1976. També destaquen el poemari *Varicauba* i la seva darrera obra, *Jacinta, casa e país*.

JÈP DE MONTOYA 1959

Autor deth *Vademecum aranense*, amàs de documents literaris, juridics, folclòrics e religiosi, que sòn mòstres deth patrimoni escrit aranés, eth long de nau cents ans. Ei autor tanben de pèces narratives e poetiques.

Autor del *Vademecum aranense*, còmulo de materials literaris, juridics, folklòrics i religiosos, que sòn mostres del patrimoni escrit aranés, al llarg de nou-cents anys. També és autor d'obres narratives i poètiques.

PACO BOYA 1960

Francés Xavier Boya, més coneishut coma Paco Boya, ei un escrivan e musician aranés. Ei autor dera guida literària *Era Val d'Aran* (1995), deth recull de narracions curtes *L'alè del bosc* (1997) e deth roman *Presoèrs dera mar gelada* (1999), qu'arrecebec eth prèmi Les Talúries en an 1998, era medalha dera vila de Luishon e era medalha Stèphen Liègeard (1999). Eth sòn darrèr libre ei *Ereus dera tèrra* (2019).

Francés Xavier Boya, més conegut com a Paco Boya, es un escriptor i músic aranés. És autor de la guia literària *Era Val d'Aran* (1995), del recull de narracions curtes *L'alè del bosc* (1997) i de la novel·la *Presoèrs dera mar gelada* (1999), per la qual va rebre el premi Les Talúries l'any 1998, la medalla de la vila de Luishon i la medalla Stèphen Liègeard (1999). El seu darrer llibre és *Ereus dera tèrra* (2019).

TÒNI ESCALA 1961

Antònia Escala, coneishuda coma Toni Escala, ei ua autora aranesa guanhadora de diuersi prèmis en lengua occitana tant en Catalonha coma Occitània e tanben ena Gàrdia (enclavament occitanofon en Calàbria). A publicat romans e contes e ei coneishuda per òbres coma *Tanplan tornèc* (2004), *En vacances* (2007), *T'i maridaràs?* (2007), *Moria!... Em perduts!* (2009) o *Hered* (2010). En 2019 a publicat eth libre de poesia *101 Pensades*.

Antònia Escala, coneguda com a Toni Escala, és una autora aranesa guanyadora de diversos premis en llengua occitana tant a Catalunya com a Occitània i també a La Gàrdia (enclavament occitanofon a Calàbria). Ha publicat novel·les i contes i és coneguda per obres com *Tanplan tornèc* (2004), *En vacances* (2007), *T'i maridaràs?* (2007), *Moria!... Em perduts!* (2009) o *Hered* (2010). El 2019 ha publicat el llibre de poesia *101 Pensades*.

XAVI GUTIÉRREZ 1971

Istorian, bibliotecari e traductor, Xavi Gutiérrez ei actuaument un des poètes araneses de més nomenada. A estat premiat en Aran e ena resta d'Espaci Occitan. Era sua darrèra publicacion ei *Bestiauuu! Amàs poetic de bèsties, bestioètes e bestieses* (2019), ua obra damb ua ilustracion e un poèma entà cadun des animaus dera fauna aranesa, e damb un vocabulari restacat, qu'a estat distribuit enes escoles dera Val d'Aran.

Historiador, bibliotecari i traductor, Xavi Gutiérrez és actualment un dels poetes aranesos de més renom. Ha estat premiat a l'Aran i a la resta de l'Espai Occità. La seva darrera publicació és *Bestiauuu! Amàs poetic de bèsties, bestioètes e bestieses* (2019), una obra amb una il·lustració i un poema per a cadascun dels animals de la fauna aranesa, i amb un vocabulari relacionat, que ha estat distribuït a les escoles de la Vall d'Aran.

VIDA VIDANTA

Er aranès ei present en carrèr e ena vida vidanta dera Val d'Aran. Eth paisatge lingüistic d'Aran hè visibla era lengua pròpria deth país, es pannèus, plaques de carrèrs, senhalizacions, anoncis, comèrci, etc.

VIDA VIDANTA

L'aranès és present al carrer i en la vida quotidiana de la Vall d'Aran, en la *vida vidanta*, en expressió genuïna occitana. El paisatge lingüístic de l'Aran fa visible la llengua pròpia del país en rètols, plaques de carrers, senyalitzacions, anuncis, comerços, etc.

1
 Respectam eth miei ambient e era nòsta activitat ei responsabla e comprometuda

